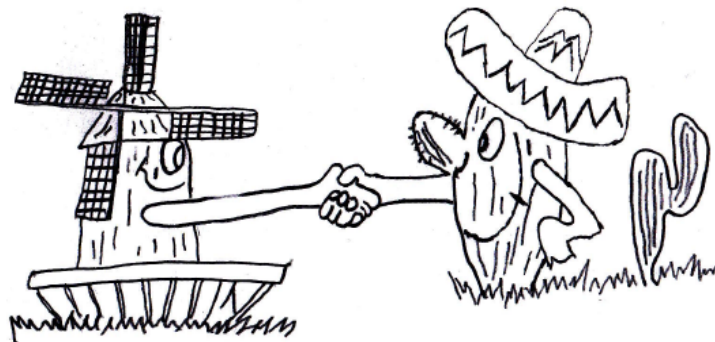

Voor het oog van de wereld

Over de relatie tussen sport en politiek met betrekking tot de Nederlandse deelname aan de Olympische Spelen in 1968 te Mexico-Stad

Masterthesis

Masterprogramma Internationale betrekkingen in historisch perspectief

Gepko Hahn

3378160

19 augustus 2013

Dr. Jacco Pekelder

Universiteit Utrecht

Sport has the power to change the world. It has the power to inspire, it has the power to unite people in a way that little else does. It speaks to youth in a language they understand. Sport can create hope, where once there was only despair. It is more powerful than governments in breaking down racial barriers. It laughs in the face of all types of discrimination.

- Nelson Mandela¹

¹ Nelson Mandela Centre of Memory, 'Speech by Nelson Mandela at the Inaugural Laureus Lifetime Achievement Award, Monaco 2000' (versie 25 mei 2000), http://db.nelsonmandela.org/speeches/pub_view.asp?pg=item&ItemID=NMS1148&txtstr=Laureus (24 juli 2013).

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding	7
Hoofdstuk 1: Sport en politiek	13
1.1: Olympische Spelen	13
1.1.1: Pierre de Coubertin	13
1.1.2: Olympische Beweging	13
1.2: Harmonie-conflict-model	15
1.2.1: Instrument	15
1.2.2 :Politiek protest	17
1.2.3: Nederlandse boycot	18
Hoofdstuk 2: Welkom in Mexico!	20
2.1: Geschiedenis	20
2.1.1: Revolutie	20
2.1.2: Mexicaans wonder	21
2.1.3: Keerzijde van het wonder	23
2.1.4: Vuile Oorlog	24
2.2: Olympische Spelen	25
2.2.1: Baden-Baden	25
2.2.2: Prestige	28
2.3: 1968	29
2.3.1 Het jaar waarin alles anders werd	29
2.3.2 Onschuldig begin	30
2.3.3 Oorsprong	32
2.3.4 Imagostrijd	33
2.3.5 La noche de Tlatelolco	35
2.3.6 Hotel Camino Real	37
Hoofdstuk 3: ‘We hebben het niet geweten’	39
3.1: Nederlands-Mexicaanse betrekkingen	39
3.1.1: Economische betrekkingen	39
3.1.2: Culturele betrekkingen	40

3.1.3: Politieke betrekkingen	41
3.2: 1968	42
3.2.1: Aanloop	42
3.2.2: Juli en augustus	43
3.2.3: September	44
3.2.4: Oktober	46
3.2.5: Nederland	49
3.3: Boycot?	51
3.3.1: Historische persanalyse	51
3.3.2: Nederlandse ambassade	54
3.3.3: Nederlands Olympisch Comité	56
3.3.4: Achteraf	58
Conclusie	61
Bibliografie	64

Voorwoord

Als sportliefhebber wilde ik graag mijn masterthesis binnen het masterprogramma Internationale betrekkingen in historisch perspectief over de relatie tussen sport en politiek schrijven. Ik heb zelf ervaren dat sport en politiek onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Twee weken nadat het wereldkampioenschap voetbal in 2010 in Zuid-Afrika was afgelopen, reisde ik drie weken door Zuid-Afrika. Thuis was mij duidelijk geworden hoe sport verschillen kan overbruggen, maar eenmaal in Zuid-Afrika zag ik met eigen ogen hoe tijdelijk die saamhorigheid kan zijn. Zuid-Afrika was en is nog steeds een land waar blanken en zwarten gescheiden leven. Vorig jaar was ik twee weken op vakantie in Oekraïne tijdens het Europees kampioenschap voetbal. Ik heb in Kiev gezien hoe aanhangers van de Oekraïense politica Joelia Timosjenko het EK als podium gebruikten om aandacht voor hun zaak te vragen, terwijl tientallen meters verderop tachtigduizend Oekraïners juichten om een doelpunt van Oekraïne. Premier Mark Rutte en toentertijd kroonprins Willem-Alexander boycotten Oekraïne uit politiek protest het EK, terwijl tienduizenden Nederlanders – waaronder ikzelf – ondertussen een sportfeest vierden.

Het WK in Zuid-Afrika en het EK in Oekraïne – georganiseerd met Polen – zijn twee toernooien die in een lijst passen waar de laatste jaren veel over is gediscussieerd. Het is namelijk de vraag of een land dat nog in ontwikkeling is en waar mensenrechten op grote schaal geschonden worden, beloond moeten worden met het organiseren van een groot sportevenement. Naast de toernooien in Zuid-Afrika en Oekraïne waren er ook felle discussies omtrent de Olympische Spelen in 2008 in Peking, waar de mensenrechtensituatie niet in orde was. Daarnaast staan er nog enkele grote toernooien op de agenda in landen waar de mensenrechtendiscussie opnieuw zal oplaaien: Brazilië (het WK voetbal in 2014 en de Olympische Spelen in 2016 in Rio de Janeiro) en Rusland (de Olympische Spelen in 2014 in Sotsji en het WK voetbal in 2018). Sport moet voor een mondiaal feest zorgen, maar tegelijkertijd is de kritiek hevig als een land een groot sportevenement mag organiseren, terwijl de mensenrechtensituatie niet in orde is.

Ik wilde graag met het oog op de huidige situatie in de internationale sportwereld en vanwege mijn eigen ervaringen een masterthesis schrijven over een groot sportevenement in relatie tot de internationale betrekkingen. Over een aantal Olympische Spelen en sportpolitieke kwesties is al veel geschreven, zoals de nazi-Spelen in 1936, de grootschalige

boycot tijdens de Olympische Spelen in 1980 vanwege de mensenrechtensituatie in de Sovjet-Unie en de Russische inval in Afghanistan, en de internationale sportboycot van Zuid-Afrika wegens de apartheidspolitik. Verder wilde ik graag de betrekkingen tussen Nederland en een ander land in het kader van een groot sporttoernooi bestuderen. Nederland boycotte in 1956 de Olympische Spelen omwille van de deelname van de Sovjet-Unie die een maand van tevoren Hongarije was binnengevallen; het was de eerste en enige keer dat Nederland een groot sportevenement uit politiek protest boycotte. In 1978 en 1980 waren er eveneens groeperingen in Nederland die een boycot wensten tegen respectievelijk Argentinië (WK voetbal) en Rusland (Olympische Spelen in Moskou), maar die er niet.

Sporthistoricus Jurryt van de Vooren vertelde mij over een onderbelicht onderwerp in de sporthistoriografie: de binnenlandse situatie in Mexico tijdens de Olympische Spelen in 1968. Van de Vooren vroeg zich af hoe het mogelijk was dat Mexico zowel de Olympische Spelen in 1968 als het WK voetbal in 1970 mocht organiseren, terwijl het een arm en dictatoriaal land was. Nadat ik in *Niets en zo zij het* van Oriana Fallaci had gelezen hoe tien dagen voor de openingsceremonie van de Olympische Spelen er een bloedbad was in Mexico-Stad met tientallen of misschien wel honderden doden, vroeg ik mij meteen af wat de Nederlandse houding was tegenover deelname aan deze Olympische Spelen; voor het WK in 1970 had Nederland zich niet geplaast. In 1956 had Nederland de Olympische Spelen geboycot en in 1980 was de grootste internationale boycot ooit, maar daar was geen sprake van in het rumoerige jaar 1968.

Ik heb met veel enthousiasme onderzoek gedaan naar de Nederlandse houding ten opzichte van de binnenlandse situatie in Mexico in 1968. Hoewel historicus en docent Peter Malcontent de andere masterstudenten en mij aan het begin van dit masterjaar op het hart drukte dat we de masterthesis niet als het hoogtepunt van onze studietijd moesten benaderen, durf ik het achteraf toch als een hoogtepunt te beschouwen. Weliswaar ontbrak lange tijd tijdens het onderzoek doen voor deze masterthesis een gevoel van voldoening, omdat ik inhoudelijk niet vond wat ik had gehoopt te vinden. Ik realiseer mij echter dat de bronnen niet op een presenteerblaadje aangeboden worden en dat historisch onderzoek nooit klaar is. Het heeft mij nieuwe energie gegeven om ook onderzoek te blijven verrichten na mijn studie.

Ik wil deze masterthesis als een hoogtepunt beschouwen, omdat ik in deze thesis de vaardigheden en kennis heb kunnen toepassen die ik de afgelopen jaren heb verworven aan de Universiteit Utrecht zodat ik zelfstandig vier maanden lang historisch onderzoek heb kunnen verrichten. Ondertussen kon ik altijd terugvallen op mijn thesisbegeleider Jacco Pekelder, met wie ik sinds mijn eerste jaar als student aan de UU een prettige verstandhouding heb

opgebouwd. Ik dank hem net als alle docenten en hoogleraren aan de UU die mij de afgelopen jaren geprikkeld, geholpen, uitgedaagd en gesteund hebben en mij brachten naar het niveau waar ik nu sta. Verder ben ik Jurryt van de Vooren dankbaar omdat hij mij het onderwerp voor mijn masterthesis heeft aangereikt. Daarnaast ben ik Ruud Stokvis, Ada Kok, Wim Mosterd en Edward de Noorlander erkentelijk omdat ik hen mocht interviewen voor mijn thesis. Ten slotte dank ik mijn familie die mij altijd heeft gesteund en geholpen in mijn ontwikkeling van student tot afgestudeerde.

Sport en geschiedenis zijn voor mij twee onlosmakelijk verbonden onderwerpen en passies, die ik heb gecombineerd in deze masterthesis en die hopelijk in de nabije toekomst één carrièrepad vormen.

Nijkerk, 19 augustus 2013

Inleiding

‘Brazil, wake up, a teacher is worth more than Neymar!’² Het was één van de leuzen onder de Brazilianen die in juni 2013 de straat op gingen om te protesteren tegen allerlei misstanden in Brazilië. Dit gebeurde terwijl de FIFA Confederations Cup zich in Brazilië afspeelde, een voetbaltoernooi ter voorbereiding op het wereldkampioenschap voetbal dat in 2014 in Brazilië wordt gehouden. Daarnaast vinden over drie jaar de Olympische Spelen in Rio de Janeiro plaats.

De beweging begon relatief onschuldig met honderden jongeren die protesteerden in São Paulo tegen de verhoging van het bustarief met twintig centavos (ongeveer zeven eurocent). Nadat de Braziliaanse politie echter bij één van de demonstraties betogers, journalisten en andere omstanders had aangevallen, barstte de bom in Brazilië.³ De berichtgeving over het gewelddadige politieoptreden verspreidde zich razendsnel via de sociale media, waardoor de beweging in enkele dagen uitgroeide van tienduizenden tot honderdduizenden en uiteindelijk tot een hoogtepunt van meer dan één miljoen betogers.⁴ Het waren de grootste demonstraties in Brazilië sinds het einde van de militaire dictatuur in 1985.

De Braziliaanse woede over het verhoogde bustarief was slechts het topje van de ijsberg, want de demonstranten keerden zich ook tegen de corruptie in de politiek, de slechte openbare voorzieningen, de hoge kosten van levensonderhoud en de organisatiekosten die het WK voetbal en de Olympische Spelen met zich meebrengen. In *The Economist* staat dat de kosten voor de bouw en de renovatie van de voetbalstadions waren opgelopen tot meer dan drie miljard dollar, drie keer meer dan begroot.⁵ De Braziliaanse overheid geeft bedragen uit aan de sportevenementen, waarvan de betogers vinden dat het geld beter besteed kan worden.

De situatie in Brazilië heeft enkele treffende overeenkomsten met de maandenlange studentenprotesten die in 1968 in Mexico woedden. In juli 1968 leidde gewelddadig ingrijpen van de Mexicaanse oproerpolitie in enkele weken tijd tot een studentenbeweging van een half miljoen demonstranten. Zij protesteerden, net als de Brazilianen 45 jaar later, tegen

² Simon Romero en William Neuman, ‘How Angry is Brazil? Pelé Now Has Feet of Clay’ (versie 21 juni 2013), http://www.nytimes.com/2013/06/22/world/americas/how-angry-is-brazil-pele-now-has-feet-of-clay.html?pagewanted=all&_r=0 (20 juli 2013); Neymar da Silva Santos Júnior is een Braziliaans voetballer.

³ Marc Bessems, ‘Brazilië verbaast zich over protesten’ (versie 18 juni 2013), <http://nos.nl/artikel/519450-brazilie-verbaast-zich-over-protesten.html> (20 juli 2013).

⁴ The Economist, ‘The cries are answered’ (versie 29 juni 2013), <http://www.economist.com/news/americas/21580169-government-offers-package-reforms-appease-protesters-it-enough-cries-are> (20 juli 2013).

⁵ Ibidem.

maatschappelijke misstanden in hun land. In 1968 werden de Olympische Spelen in Mexico-Stad gehouden en de Mexicaanse studenten grepen de Olympische Spelen aan om internationaal de aandacht te vragen voor hun zaak. Mexico organiseerde twee jaar later het WK voetbal en verzorgde dus net als Brazilië de twee grootste sportevenementen ter wereld binnen twee jaar tijd; destijds een unicum in de sportgeschiedenis. Verder was de uitverkiezing voor de Olympische Spelen en het WK voetbal een prestigekwestie voor beide landen. Ten slotte was Mexico de stabiele politieke en economische kracht van Latijns-Amerika, een rol die Brazilië tegenwoordig op zich neemt.

Na de Confederations Cup nam de massaliteit van de miljoenenbetoging af tot tienduizenden demonstranten, maar het is de vraag hoe de Braziliaanse protestbeweging zich zal ontwikkelen als in 2014 en 2016 alle ogen van de wereld weer op Brazilië gericht zijn tijdens de twee sportevenementen. Er is al één groot verschil op te merken tussen de huidige Braziliaanse situatie en de Mexicaanse situatie in 1968; waar de Braziliaanse president Dilma Rousseff in de beginfase van de protestbeweging de dialoog is aangegaan met de Braziliaanse demonstranten, reageerde de Mexicaanse president Gustavo Díaz Ordaz in 1968 met geweld. Díaz Ordaz wilde hoe dan ook een verstoring van de Olympische Spelen voorkomen.

Casus

Toen kwam de herfst met de Olympische Spelen in Mexico City, en ik kwam terecht in dat bloedbad, erger dan enig bloedbad dat ik in de oorlog gezien had. Want de oorlog is iets waarbij gewapende mensen op gewapende mensen schieten, de oorlog heeft, als je er goed over nadenkt, een grondslag van correctheid: jij vermoordt mij ik vermoord jou; bij een slachting daarentegen vermoorden ze je, afgelopen, en die avond werden er meer dan driehonderd mensen, sommigen zeggen vijfhonderd, afgeslacht.⁶

Oorlogscorrespondente Oriana Fallaci beschrijft in *Niets en zo zij het* hoe zij als ooggetuige op woensdag 2 oktober 1968 het bloedbad op het Plaza de las Tres Culturas in de wijk Tlatelolco in Mexico-Stad meemaakte. Veiligheidsdiensten omsingelden een menigte van tien- à vijftienduizend mensen en openden daarna het vuur. De Mexicaanse regering verkondigde dat de demonstranten als eerste het vuur hadden geopend en meldde dat er

⁶ Oriana Fallaci, *Niets en zo zij het* (5e druk, Milaan 1994) 333.

hooguit enkele tientallen doden waren gevallen. Volgens de aanwezige studenten en buitenlandse journalisten als Fallaci waren het veiligheidstroepen die het vuur openden; buitenlandse media berichtten over honderden doden bij *la matanza de Tlatelolco* – het bloedbad van Tlatelolco.⁷

Tien dagen na het bloedbad gingen de Olympische Spelen van start in Mexico-Stad. Díaz Ordaz opende het grootste sportevenement ter wereld. De openingsceremonie werd afgesloten met het loslaten van tienduizend duiven in het Olympisch Stadion als symbool voor de universele vrede. De Olympische Spelen in Mexico-Stad moesten de Spelen van de vrede worden in het rumoerige jaar 1968. Eén van de slogans was *'todo es posible en la paz'* – 'alles is mogelijk in vrede'. Hiermee doelde het Mexicaanse organisatiecomité op het feit dat Mexico als eerste Latijns-Amerikaans land én als eerste ontwikkelingsland het grootste sportevenement ter wereld organiseerde, en dat de politieke stabiliteit in Mexico dit mogelijk maakte.

De Olympische Spelen vormden de kroon op de ontwikkeling van Mexico tot een moderne staat. De Institutioneel Revolutionaire Partij (PRI) was in 1929 aan de macht gekomen in Mexico na een bloedige revolutie. Mexico was in beginsel een democratie, maar was in de praktijk sinds 1940 een eenpartijstaat met presidentieel absolutisme.⁸ De PRI zorgde voor een politieke stabiliteit in Mexico die ongekend was in Latijns-Amerika, en een snelle economische groei, waardoor de ontwikkeling bekend kwam te staan als het Mexicaanse wonder. Díaz Ordaz wilde voorkomen dat een studentenbeweging de Olympische Spelen en daarmee het imago van Mexico zou verstoren. De studenten demonstreerden tegen diepe maatschappelijke problemen en grepen de Olympische Spelen aan als podium om internationaal de aandacht te vragen voor de problemen in Mexico. Op 2 oktober 1968 maakte de Mexicaanse regering *ante los ojos del mundo* – voor het oog van de wereld – een bloedig einde aan de studentenbeweging.

Vraagstelling

Geen enkel land boycotte de Olympische Spelen in Mexico-Stad omwille van de situatie in Mexico; ook Nederland niet. Het is de vraag in hoeverre het Nederlands Olympisch Comité (NOC) een boycot van de Olympische Spelen in 1968 heeft overwogen vanwege de gang van zaken in Mexico. De achterliggende vraag is waarom het NOC besloot om de Olympische Spelen niet te boycotten. Om een antwoord te kunnen geven op deze vragen is het nodig te

⁷ Mark Kurlansky, *1968: The Year That Rocked The World* (New York 2004) 342.

⁸ Brian Hamnett, *A Concise History of Mexico* (Cambridge 2004) 265-267.

achterhalen op welke informatie het NOC haar besluit baseerde. Deze masterthesis behelst een reconstructie en een analyse van zowel de Mexicaanse studentenbeweging in 1968 als de Nederlandse reactie hierop. In dit onderzoek wordt geen aandacht besteed aan het WK voetbal in 1970 in Mexico, omdat Nederland niet deelnam aan dit toernooi. De Nederlandse houding over deelname aan de Olympische Spelen in Mexico wordt binnen het grotere geheel van de relatie tussen sport en politiek bestudeerd om aan te tonen in hoeverre deze twee takken met elkaar verweven zijn. Met het beantwoorden van deze vragen, moet deze masterthesis een bijdrage leveren aan de beperkte historiografie over de Mexicaans-Nederlandse verhoudingen en aan de historiografie van de Nederlandse sportgeschiedenis die nog in de kinderschoenen staat.

De historiografie over de Mexicaans-Nederlandse relatie is beperkt en vooral als het op de Nederlandstalige moderne geschiedenis aankomt. Laura Pérez Rosales en Arjen van der Sluis redigeerden een bundel over de betrekkingen tussen Mexico en Nederland van de zestiende tot en met de twintigste eeuw, maar deze is in het Spaans geschreven.⁹ Verder heeft Rob van Vuurde het werk *Nederland, olie en de Mexicaanse revolutie, 1900-1950* geschreven, maar dit boek richt zich vooral op de economische betrekkingen.

Deze masterthesis moet meer inzicht geven in de betrekkingen tussen Mexico en Nederland in de jaren 1960, maar vooral in de sportgeschiedenis van Nederland. Maarten van Bottenburg schreef in 1998 dat sport in de Nederlandse geschiedwetenschap een ondergeschoven kindje was.¹⁰ Nederland kent geen leerstoel voor sportgeschiedenis – op 2004-2009 aan de Vrije Universiteit na – in tegenstelling tot bijvoorbeeld Duitsland en de Verenigde Staten. Volgens Van Bottenburg slagen sporthistorici ‘er weinig in om boven het materiaal uit te stijgen, het beschreven onderwerp te plaatsen in de tijd en op grond hiervan een deel van de samenleving te verduidelijken.’¹¹ Deze masterthesis tracht geen oordeel te vellen over de beslissing van het NOC om deel te nemen aan de Olympische Spelen in Mexico-Stad, dat past de objectieve historicus niet. Hier is sprake van een analyse over de houding van de betrokken Nederlandse actoren op de gebeurtenissen in Mexico in aanloop naar en tijdens de Olympische Spelen.

Ten slotte vult deze masterthesis de internationale sportgeschiedenis aan. De Olympische Spelen in 1968 in Mexico-Stad zijn een veel besproken en beschreven

⁹ Laura Pérez Rosales en Arjen van der Sluis (ed), *Memorias e historias compartidas. Intercambios culturales, relaciones comerciales y diplomáticas entre México y los Países Bajos, siglos XVI-XX* (Mexico 2008).

¹⁰ Maarten van Bottenburg, ‘Historiografie van de Nederlandse sportgeschiedenis, *Theoretische geschiedenis* 25, 1 (1998) 12-22, 12.

¹¹ *Ibidem*, 15.

sportevenement als het gaat om de relatie sport en politiek. In de historiografie van de olympische geschiedenis is de invloed van de studentenrellen in Mexico-Stad op de Olympische Spelen een onderbelicht aspect. De meeste aandacht gaat uit naar de *Black Power*-groet van de atleten John Carlos en Tommie Smith, naar de boycot van Zuid-Afrika en naar de invloed van het einde van de Praagse Lente op de Olympische Spelen. Voor vervolgonderzoek kan er gekeken worden naar de houding van het Internationaal Olympisch Comité (IOC) ten opzichte van de binnenlandse situatie in Mexico en onderzocht worden in hoeverre bestuurders van het IOC wisten wat er gebeurde in Mexico-Stad.

Opbouw

Het eerste hoofdstuk biedt een theoretisch kader om aan te duiden in hoeverre de Olympische Spelen en internationale betrekkingen met elkaar verweven zijn, gebaseerd op literatuur over de Olympische Spelen en de relatie tussen sport en politiek. Het is een veelgehoord mantra dat sport en politiek gescheiden dienen te blijven. Het is echter niet de vraag in hoeverre beide zaken gescheiden *moeten* zijn, maar in hoeverre sport en politiek zich tot elkaar verhouden. Hiervoor moet volgens historicus Bob van den Bos vooral het grotere geheel bestudeerd worden. ‘De grote publieke en politieke belangstelling die in Nederland evenals in veel andere landen uitgaat naar de *topsport* moet vooral verklaard worden uit het specifieke politieke karakter van *internationale* sportrelaties.’¹² In het kader van het casusonderzoek ligt in het theoretische kader de nadruk op de relatie tussen internationale sportwedstrijden – de Olympische Spelen in het bijzonder – en internationale betrekkingen.

Het tweede hoofdstuk is een reconstructie en analyse van de geschiedenis van Mexico vanaf de Mexicaanse Revolutie tot en met 1968, het jaar van de Olympische Spelen. De Mexicaanse studentenbeweging van 1968 stond niet op zich, maar kwam voort uit de idealen van de Mexicaanse Revolutie en de ontwikkeling van de moderne Mexicaanse staat. Het is noodzakelijk de achtergrond en de houding van de studentenbeweging te reconstrueren en te analyseren om te kunnen achterhalen in hoeverre de informatie waarop de Nederlandse actoren hun besluit in 1968 baseerden in gebreke bleef. Dit hoofdstuk is gebaseerd op literatuuronderzoek waarvoor het overzichtswerk *Mexico: Biography of Power* van historicus Enrique Krauze de basis vormde.¹³

Het derde hoofdstuk is een reconstructie en analyse van de Nederlandse reactie op de gebeurtenissen in Mexico en de Olympische Spelen. Om de houding van Nederlandse actoren

¹² Bob van den Bos, *Olé, we are the champions! Sport en internationale betrekkingen* (Den Haag 1988) 14.

¹³ Enrique Krauze, *Mexico: Biography of Power. A History of Modern Mexico 1810-1996* (New York 1997).

– met name sportbestuurders, politieke en diplomatieke actoren – jegens de Mexicaanse binnenlandse situatie in 1968 te begrijpen, wordt in deze masterthesis ingegaan op de Mexicaans-Nederlandse betrekkingen. De reconstructie en analyse van de Nederlandse reactie is gebaseerd op onderzoek in de archieven van de Nederlandse ambassade te Mexico-Stad, het Nederlands Olympisch Comité, de ministerraad en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit is aangevuld met een historische persanalyse van zeven Nederlandse dagbladen en interviews met vier leden van de Nederlandse olympische ploeg in Mexico-Stad.

De Telegraaf, Het Vrije Volk, De Volkskrant, Trouw, De Tijd, Nieuwe Rotterdamsche Courant en *De Waarheid* waren zeven van de twaalf grootste landelijke dagbladen in 1968 qua oplagecijfers.¹⁴ *De Telegraaf* was de grootste krant in 1968 en had een neutraal karakter.¹⁵ De andere zes dagbladen waren in 1968 het grootste landelijke dagblad in zijn politieke en religieuze stroming in een periode dat de Nederlandse verzuiling aan het afbrokkelen, maar nog niet verdwenen was. Het overzichtswerk *De Nederlandse krant 1618-1978* van Maarten Schneider dient als leidraad om de positie van de kranten in het stromingspectrum te bepalen. *Het Vrije Volk* en *De Waarheid* waren respectievelijk de grootste sociaaldemocratische en communistische krant.¹⁶ *De Volkskrant* ontdeed zich in 1965 van de ondertitel ‘Katholiek dagblad voor Nederland’, maar bleef volgens Schneider katholieke banden houden.¹⁷ Daarom is gekozen om zowel *De Volkskrant* als *De Tijd* in de historische persanalyse te betrekken om de katholieke stroming te laten vertegenwoordigen; *Trouw* was in 1968 het grootste gereformeerde dagblad. Ten slotte is voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* gekozen voor de liberale kant; het liberale *Algemeen Handelsblad* had weliswaar een grotere oplage in 1968, maar het archief van het *Algemeen Handelsblad* is incompleet.

In de conclusie wordt een antwoord gegeven op de vraag in hoeverre het NOC een boycot van de Olympische Spelen in 1968 heeft overwogen vanwege de gang van zaken in Mexico en waarom het NOC de Olympische Spelen niet heeft geboycot. Het antwoord op deze twee vragen wordt uiteengezet binnen de overkoepelende vraag in hoeverre sport en politiek zich met elkaar verhouden, met het oog op het WK voetbal in 2014 en de Olympische Spelen in 2016 in Brazilië.

¹⁴ Jan van de Plasse, *Kroniek van de Nederlandse Dagbladpers* (2^e druk; Amsterdam 1999) 140.

¹⁵ Maarten Schneider i.s.m. Joan Hemels, *De Nederlandse krant 1618-1978. Van ‘nieuwstydninghe’ tot dagblad* (Baarn 1979), 342.

¹⁶ *Ibidem*, 337-339.

¹⁷ *Ibidem*, 375.

Hoofdstuk 1: Sport en politiek

1.1: Olympische Spelen

1.1: Pierre de Coubertin

Het mantra dat sport en politiek gescheiden dienen te zijn, ligt aan de basis van de moderne Olympische Spelen. De sportpedagoog Pierre de Coubertin (1863-1937) geloofde dat sport ervoor zorgde dat de mens zich kon ontwikkelen tot een beter persoon. Hij reisde de wereld over om sportsystemen te bestuderen en te achterhalen hoe de mens zich het beste kon ontwikkelen. De Coubertin constateerde hoe verschillend mensen en landen waren, maar dat sport overal ter wereld hetzelfde was. Hieruit concludeerde De Coubertin dat als sport een universeel karakter had en als sport van de mens een beter persoon maakte, dan kon sport de wereld beter maken.¹⁸

De Coubertin zag sport als een universeel vredesinstrument in een tijd dat nationalisme de boventoon voerde. Hij meende dat het oprichten van een internationale sportcompetitie de manier was om internationaal wederzijds begrip te creëren.¹⁹ Hij baseerde zijn plan op de oud-Griekse Olympische Spelen (776 voor Christus – 393 na Christus), waar de deelnemers geen afgevaardigden waren van landen of stadstaten, maar als individuele atleten deelnamen. Op een internationaal sportcongres – dat zich het Olympische Congres ging noemen – in 1894 besloten De Coubertin en de andere leden dat er elke vier jaar Olympische Spelen in een andere stad gehouden zouden worden. Athene werd aangewezen als locatie voor de eerste moderne Olympische Spelen in 1896. Geheel volgens de klassieke traditie werden atleten op persoonlijke titel uitgenodigd en niet namens een land, al was De Coubertins universele ideaal geen lang leven beschoren.²⁰

1.2: Olympische Beweging

Op het Olympische Congres in 1894 riepen de leden eveneens een Internationaal Olympisch Comité (IOC) in het leven, een organisatie om de belangen van de sport te behartigen. Medeoprichter van de Olympische Spelen Demetrius Vikelas werd de eerste voorzitter en droeg in 1897 het stokje aan De Coubertin over die tot 1925 voorzitter zou blijven. De

¹⁸ David B. Kanin, *A Political History of the Olympic Games* (Boulder 1981) 20.

¹⁹ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 52.

²⁰ *Ibidem*, 62-63.

Coubertin koos in 1894 de eerste vijftien leden van het IOC; anno 2013 telt het IOC 105 leden. Zij zijn geen vertegenwoordigers van landen, maar ‘olympische ambassadeurs’.²¹ De IOC-leden kiezen de locatie voor de Olympische Spelen, de sporten voor de Olympische Spelen en het uitvoerend comité. Het uitvoerend comité kiest de IOC-voorzitter. IOC-leden kunnen alleen op uitnodiging gekozen worden uit aangesloten Nationale Olympische Comités (NOCs).

Het IOC maakt deel uit van de Olympische Beweging, de overkoepelende term voor het IOC, de Internationale Federaties (IFs), de NOCs en de Organistiecomités voor de Olympische Spelen. Iedereen die deel uitmaakt van de Olympische Beweging erkent het IOC en leeft het Olympisch Handvest na.²² Het Olympisch Handvest dient als de statuten voor het IOC, bepaalt de belangrijkste rechten en verplichtingen van de organisaties in de Olympische Beweging en herbergt de grondbeginselen en waarden van de olympische gedachte. De olympische gedachte bestaat uit zeven grondbeginselen die onder andere stellen dat het beoefenen van sport een mensenrecht is en de universele waarden van De Coubertin benadrukken: ‘The goal of Olympism is to place sport at the service of the harmonious development of humankind, with a view to promoting a peaceful society concerned with the preservation of human dignity.’²³

De zes mannen die na De Coubertin het IOC-voorzitterschap bekleedden, verkondigden allen net als De Coubertin de universele vredesboodschap en het belang van de scheiding tussen sport en politiek. Henri de Baillet-Latour (IOC-voorzitter 1925-1942) dreigde in 1936 Duitsland de Olympische Winter- en Zomerspelen te ontnemen als Adolf Hitler zijn antisemitische propaganda niet liet verwijderen;²⁴ het Amerikaanse tijdschrift *Sports Illustrated* kenmerkte Avery Brundage (1952-1972) als IOC-voorzitter met ‘Brundage on a cloud above politics’;²⁵ en Juan Antonio Samaranch (1980-2001) vond de Olympische Beweging universeler dan elke religie.²⁶ Ondanks de inzet van zijn opvolgers bleken twee belangrijke waarden van De Coubertin in de praktijk niet vrij te blijven van politiek.

Allereerst bleken de Olympische Spelen niet transnationaal, maar internationaal te zijn. Hoewel atleten op persoonlijke titel werden uitgenodigd om het universele karakter van sport te benadrukken, werd vanaf de eerste Olympische Spelen het volkslied gespeeld voor de

²¹ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 58.

²² International Olympic Committee, ‘Olympic Charter’ (versie juli 2011), http://www.olympic.org/documents/olympic_charter_en.pdf (24 juli 2013) 11.

²³ *Ibidem*, 10.

²⁴ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 68.

²⁵ ‘Brundage on a cloud above politics’, *Sports Illustrated* 10, 24 (1959) 50-51.

²⁶ Alfred Erich Senn, *Power, Politics, and the Olympic Games* (Champaign 1999) x.

winnaar van een evenement. Het IOC liet dit ideaal varen en nodigt sinds 1912 NOCs uit. In theorie moet een NOC onafhankelijk zijn van de regering, maar het IOC staat subsidies van de overheid toe.²⁷

Daarnaast had De Coubertin met de Olympische Spelen een vredesdoel voor ogen. Dat betekent dat sport invloed zou hebben op de internationale betrekkingen. Omgekeerd bleken de Olympische Spelen in de praktijk eveneens niet vrij te kunnen blijven van politieke invloeden.

1.2: Harmonie-conflict-model

1.2.1: Instrument

Historicus Bob van den Bos stelt dat er bij de relatie tussen sport en internationale betrekkingen sprake is van een dubbelkarakter van wedstrijdsport, die hij met betrekking tot de Olympische Spelen het ‘harmonie-conflict-model’ noemt.²⁸ Van den Bos meent dat sport zich goed leent voor politiek gebruik c.q. misbruik.²⁹ Nationalisme, het opbouwen en uiten van *soft power*, het verwerven van erkenning en diplomatie zijn vier voorbeelden van hoe de Olympische Spelen een instrument zijn in de internationale betrekkingen.

Hoewel De Coubertin het probeerde te voorkomen, is nationalisme vanaf het eerste moment verbonden met de Olympische Spelen. Sinds 1912 vertegenwoordigen atleten landen op de Olympische Spelen. Dit kenmerkt zich in het dragen van een nationaal uniform, het spelen van het volkslied bij het behalen van een gouden medaille en het dragen van de nationale vlag bij de openings- en sluitingsceremonie. Sport kan het nationalistische gevoel bij een volk versterken, maar ook bij atleten. Op 4 november 1956 vielen Sovjet-Unie-troepen Boedapest binnen om een einde te maken aan de Hongaarse Opstand; een maand later speelden Hongarije en de Sovjet-Unie een waterpolowedstrijd tegen elkaar op de Olympische Spelen in Melbourne. Volgens ooggetuigen liepen de gemoederen tussen de twee partijen zo hoog op dat er bloed in het water dreef.³⁰ De Hongaarse waterpoloërs wonnen het duel, wonnen een dag later goud en maakten bij het Hongaarse volk emoties los die Van den Bos vergelijkt met oorlogsemoties: ‘Waarschijnlijk is alleen (de beëindiging van) een oorlog in staat vergelijkbare uitbarstingen van een – door staatsgrenzen bepaald – ‘wij-gevoel’ te

²⁷ Senn, *Power, Politics, and the Olympic Games*, 11.

²⁸ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 43-44 en 81.

²⁹ *Ibidem*, 44.

³⁰ Senn, *Power, politics, and the Olympic Games*, 108.

veroorzaken.³¹ De Olympische Spelen in Melbourne werden echter afgesloten met een grensoverschrijdende sluitingsceremonie. De deelnemers liepen niet zoals gebruikelijk per land het stadion binnen, maar allemaal door elkaar.³²

De Olympische Spelen kunnen bijdragen aan het verkrijgen van *soft power*: ‘Soft power means getting others to want the same outcomes you want, and that requires understanding how they are hearing your messages, and fine-tuning it accordingly.’³³ De Olympische Spelen waren in de Koude Oorlog een podium waar de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie hun *soft power* konden inzetten en opbouwen. De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten bepaalden tijdens de Koude Oorlog de strijd om het landenklassement om uit te maken wie het beste (sport)systeem had.³⁴

Het organiseren van de Olympische Spelen is gewild, omdat het eveneens kan bijdragen aan de prestige van een land: ‘De Olympische Spelen in 1936 in Berlijn moesten de terugkeer van Duitsland in het internationale verkeer markeren.’³⁵ Duitsland had de Spelen gekregen voordat Adolf Hitler aan de macht kwam. In de Verenigde Staten hadden joden een boycotcampagne gestart die bij succes de Olympische Spelen minder aanzien zouden geven. Avery Brundage – toentertijd IOC-lid en voorzitter van het Amerikaanse Olympisch Comité – hield de boycot tegen, waardoor de hele wereld kennis maakte met de strak georganiseerde Spelen in nazi-Duitsland.³⁶

De Olympische Spelen waren voor veel nieuwe landen een manier om erkenning te krijgen. Herman van Karnebeek, voorzitter van het Nederlands Olympisch Comité (1961-1970) stelde in 1971 als vice-voorzitter van het IOC: ‘Een nieuw land zet meteen twee organisaties op poten: een nationale luchtvaartmaatschappij en een Olympisch comité.’³⁷ Na de Duitse deling erkenden slechts enkele landen de Duitse Democratische Republiek (DDR), maar sport zorgde ervoor dat de DDR niet volledig geïsoleerd raakte. De sportieve successen van Oost-Duitsland hebben volgens Van den Bos bijgedragen aan de erkenning als staat.³⁸

Internationale sportevenementen kunnen eveneens gebruikt worden als diplomatiek instrument. Oost- en West-Duitsland namen in 1968 voor het eerst apart deel aan de Olympische Spelen, maar van wederzijdse erkenning was geen sprake. In 1972 was München de locatie voor de Olympische Spelen, maar het was verboden om de Oost-Duitse vlag op

³¹ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 17.

³² Marjolein te Winkel, *De Verloren Spelen. Nederlandse boycot Olympische Spelen 1956* (Eindhoven 2008) 132.

³³ Joseph S. Nye, *Soft Power. The means to success in world politics* (New York 2004) 111.

³⁴ Nye, *Soft Power*, 74; Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 24-26.

³⁵ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 67.

³⁶ *Ibidem*, 69.

³⁷ F. Ensink, ‘„Van Spelen moeten wij geen recordjacht proberen te maken”’, *De Volkskrant*, 24 december 1971.

³⁸ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 22.

West-Duits grondgebied, en andersom, te tonen. Onder de druk dat het IOC een andere olympische locatie zou aanwijzen, maakte de West-Duitse regering een uitzondering voor de Olympische Spelen in 1972 en stond een DDR afvaardiging onder Oost-Duitse vlag en met het Oost-Duitse volkslied toe op het West-Duitse grondgebied.³⁹ De uitzondering van de West-Duitse regering paste binnen het kader van *Ostpolitik* van de West-Duitse bondskanselier Willy Brandt.

1.2.2: Politiek protest

‘No kind of demonstration or political, religious or racial propaganda is permitted in any Olympic sites, venues or other areas’, staat in het Olympisch Handvest geschreven conform het ideaal dat de Olympische Spelen gevrijwaard moeten blijven van politieke invloeden.⁴⁰ De Olympische Spelen vormen echter een veelvuldig aangegrepen podium voor politieke protesten. Het politieke protest kan zich op verschillende manieren uiten met betrekking tot de Olympische Spelen.

De bekendste protestvorm door staten is het oproepen tot een boycot, omwille van het organiserende land of omwille van het niet willen uitkomen tegen een ander deelnemend land. Aangezien de Olympische Spelen officieel gevrijwaard zijn van politiek kunnen alleen de NOCs – en het IOC – een boycot uitvoeren:

The NOCs have the exclusive authority for the representation of their respective countries at the Olympic Games and at the regional, continental or world multi-sports competitions patronised by the IOC. In addition, each NOC is obliged to participate in the Games of the Olympiad by sending athletes.⁴¹

De boycot van de Olympische Spelen in 1980 is de grootste tot nu toe. De Verenigde Staten boycotten met 55 andere landen de Spelen in Moskou, omdat zij vonden dat de Sovjet-Unie mensenrechten schond en uit protest tegen de Russische inval in Afghanistan.⁴²

Staten kunnen via de NOCs het IOC verzoeken om landen te weren van de Olympische Spelen of de organisatie uit handen te nemen. Het IOC heeft nog nooit één van beide verzoeken officieel ingewilligd. Het IOC boycotte uit eigen beweging bijvoorbeeld

³⁹ ‘DDR-vlag én volkslied in W.-Duitsland’, *De Telegraaf*, 15 december 1969, 5.

⁴⁰ International Olympic Committee, ‘Olympic Charter’ (versie juli 2011), http://www.olympic.org/documents/olympic_charter_en.pdf (24 juli 2013) 91.

⁴¹ *Ibidem*, 56.

⁴² Senn, *Power, Politics, and the Olympic Games*, 180-187.

Zuid-Afrika tijdens de Olympische Spelen van 1964 tot 1992 vanwege het apartheidsregime in Zuid-Afrika die de rassenscheiding ook op het gebied van sportbeoefening doortrok.⁴³ Het meest drastische is het afgelasten van de Olympische Spelen geweest. Dit gebeurde in 1916, 1940 en 1944 vanwege de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

Naast protesten van staten, NOCs en het IOC zijn er ook verscheidene politieke protesten van niet-statelijke actoren geweest. Allereerst misbruikten gewelddadige niet-statelijke actoren de Olympische Spelen in 1972. Een groep terroristen drong het olympisch dorp in München binnen, doodde twee leden van de Israëliische ploeg en gijzelde negen andere Israëli's. Bij een reddingspoging kwamen alle negen Israëli's en vijf van de terroristen om het leven. IOC-voorzitter Brundage maakte bekend dat de Olympische Spelen desondanks doorgingen: 'The Games must go on and we must continue our efforts to keep them clean, pure and honest and try to extend the sportsmanship of the athletic field into other areas.'⁴⁴

Ten slotte zijn er niet-gewelddadige niet-statelijke actoren als niet-gouvernementele organisaties (ngo's), actiegroepen en lobbygroepen die via de NOCs of het IOC invloed proberen uit te oefenen op de deelname of de organisatie van een land. De houding van *Amnesty International* tegenover het organiseren van de Olympische Spelen in 2008 in Peking kenmerkt wat Van den Bos 'een kritische deelneming' noemt.⁴⁵ 'Amnesty International hoopt dat door dit immense evenement de mensenrechtensituatie in China onder de aandacht komt en daardoor verbetert.'⁴⁶

1.2.3: Nederlandse boycot

Het Nederlands Olympisch Comité (NOC) besloot op 6 november 1956 om de Olympische Spelen in Melbourne te boycotten vanwege het neerslaan van de Hongaarse Opstand door troepen van de Sovjet-Unie. Het NOC wilde niet dat de Nederlandse atleten op hetzelfde toernooi zouden uitkomen als de atleten van de Sovjet-Unie. 'Hoe zouden wij het zelf vinden wanneer bij gruwelijke uitmoording van ons volk een ander zou zeggen dat de sport daar boven staat?' vroeg voorzitter van het NOC Hans Linthorst Homan aan de aanwezigen van de Buitengewone Algemene Vergadering van het NOC.⁴⁷ Tijdens de vergadering besloten het NOC en alle Nederlandse sportbonden unaniem de atleten niet naar Melbourne af te laten reizen en de atleten terug te halen die al in Australië waren.

⁴³ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 40.

⁴⁴ Senn, *Power Politics, and the Olympic Games*, 151-152.

⁴⁵ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 36.

⁴⁶ Arend Hulshof en Daan Bronkhorst, *De andere kant van de medaille. Een journalistieke gids voor China* (Amsterdam 2007) 7.

⁴⁷ Te Winkel, *De Verloren Spelen*, 74.

Historicus Marjolein te Winkel schrijft dat de boycot conform ‘het heersende Nederlandse anti-Russische klimaat’ en de mening van de Nederlandse regering was genomen.⁴⁸ Het IOC had de NOC nog geadviseerd de Olympische Spelen niet te boycotten: ‘Toenadering van verschillende volkeren, sport en het olympische ideaal moeten boven de politiek staan.’⁴⁹ Alleen Spanje en Zwitserland reisden om dezelfde reden niet af naar Melbourne. IOC-voorzitter Brundage had geen goed woord over voor de boycottende landen, want politiek en sport moesten gescheiden blijven volgens hem.⁵⁰ De kritiek van de gedupeerde Nederlandse atleten was eveneens groot.

Van den Bos stelt dat de Nederlandse boycot in 1956 weinig indruk maakte en er mede voor heeft gezorgd dat Nederland in het vervolg alleen aan een boycot zou deelnemen als deze breed gedragen werd.⁵¹ Het was echter niet verrassend dat er in Nederland over een boycot gesproken werd, want ‘de spanningsrelatie tussen internationale sport en politiek wordt in Nederland intensiever gedragen dan in menig ander land’.⁵² Van den Bos geeft als mogelijke verklaring de sterke aanwezigheid van de mensenrechtendiscussie in Nederland.

In 1968 - het internationale jaar voor mensenrechten – kreeg *Amnesty International* een Nederlandse afdeling, maar de mensenrechtendiscussie nam in de jaren 1970 pas voor het eerst een prominentere plaats in het Nederlandse buitenland beleid in.⁵³ Op sportgebied uitte dat zich met discussies over deelname aan het wereldkampioenschap voetbal in Argentinië in 1978 en de Olympische Spelen in Moskou in 1980. Recentere discussies waren er over het afvaardigen van een Nederlandse ploeg naar de Olympische Spelen in Peking in 2008 en het WK Voetbal in Zuid-Afrika in 2010 vanwege de mensenrechtensituatie in China en Zuid-Afrika. De discussies leidden niet tot een boycot. De boycot van 1956 was de eerste en is tot nu toe de enige Nederlandse boycot van een groot sportevenement.

⁴⁸ Te Winkel, *De Verloren Spelen*, 75.

⁴⁹ Ibidem, 72.

⁵⁰ Ibidem, 121.

⁵¹ Van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 38.

⁵² Ibidem, 37.

⁵³ Duco Hellema, *Nederland in de wereld. De buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2010) 324.

Hoofdstuk 2: Welkom in Mexico!

2.1: Geschiedenis van Mexico

2.1.1: Revolutie

Plutarco Elías Calles richtte in 1929 de Nationaal Revolutionaire Partij (PNR, vanaf 1946 PRI) op, die tot 2000 onafgebroken aan de macht bleef in Mexico. Hierdoor kwam er in 1929 een einde aan de bloedige machtsstrijd van de Mexicaanse Revolutie die sinds 1910 het land in zijn greep had gehouden. Het duurde tot 1940 voor Mexico politiek stabiel werd, maar ook daarna bleef de Revolutie een grote rol spelen in Mexico.⁵⁴

De eerste fase (1910-1920) van de Mexicaanse Revolutie begon op 20 november 1910 toen een groep revolutionairen onder leiding van Francisco I. Madero het land wilde democratiseren door dictator Porfirio Díaz af te zetten. Een half jaar later trad Díaz na 27 onafgebroken jaren – 30 jaar in totaal – als president gedwongen af. ‘Madero has unleashed the tiger’, zei Díaz na zijn ontslag.⁵⁵ De Revolutie onttaarde in een machtsstrijd tussen *caudillos* – leiders – uit alle bevolkingslagen en regio’s. Madero werd vermoord en het revolutionaire kamp viel uiteen. De revolutionaire leiders Venustiano Carranza en Emiliano Zapata kwamen tegenover elkaar te staan; Carranza was het niet eens met Zapata’s plan om het land onder de boeren te verdelen. Generaal Álvaro Obregón steunde Carranza, generaal Pancho Villa steunde Zapata in de machtsstrijd.⁵⁶

Carranza was van 1914 tot 1920 president en kwam in 1917 met een nieuwe grondwet, die vandaag de dag nog van kracht is, met artikel 27 en 123 als belangrijkste artikelen.⁵⁷ Artikel 27 regelt de onteigening van land met betrekking tot grootgrondbezit en de nationalisatie van aardolie. In artikel 123 staan de rechten van de arbeiders. Verder schrijft de constitutie voor dat de regering representatief en democratisch moet zijn. De nieuwe grondwet zorgde echter niet voor stabiliteit. ‘Some can be bought off, and some have to be shot’, schrijft historicus Mark Kurlansky.⁵⁸ Carranza werd tijdens een coup in 1920 vermoord. Zapata werd een jaar eerder gedood nadat hij geld had geweigerd om zijn standpunt over

⁵⁴ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 240.

⁵⁵ *Ibidem*, 241.

⁵⁶ Kurlansky, 1968: *The Year That Rocked the World*, 314.

⁵⁷ Cámara de Diputados, ‘Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos’ (versie 19 juli 2013) <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf> (20 juli 2013).

⁵⁸ Kurlansky, 1968: *The Year That Rocked the World*, 325.

landhervormingen te veranderen. Generaal Villa accepteerde wel smeergeld, maar werd in 1923 alsnog vermoord.

In de tweede fase (1920-1929) van de Mexicaanse revolutie bleef de situatie instabiel, ook al zaten de presidenten Obregón (1920-1924) en Calles (1924-1928) hun ambtstermijn van vier jaar uit. De machtsstrijd was echter nog steeds een strijd tussen *caudillos* en niet tussen politieke partijen.⁵⁹ Mexico leek rijp voor een nieuwe staatsgreep toen Obregón op 17 juli 1928 werd vermoord, zestien dagen nadat hij was verkozen tot president.

Calles leidde de derde periode (1929-1934) van de Mexicaanse Revolutie in met het oprichten van de Nationaal Revolutionaire Partij (PNR). De dagen van de *caudillos* waren geteld, de partij zou het land regeren.⁶⁰ Calles baseerde zijn idee op de eenpartijstaten Italië en de Sovjet-Unie, maar zonder die ideologieën. De president werd almachtig, maar kon niet herkozen worden. De partij zou bij elke verkiezing herkozen worden, waar nodig middels fraude en geweld.⁶¹ In de praktijk waren de presidenten tot 1934 echter nog ondergeschikt aan het bewind van de *Jefe Máximo* – de belangrijkste leider – Calles. Daarnaast kende Mexico nog twee crises: de nasleep van de Cristero-oorlog en de economische crisis vanaf 1929.⁶²

President Lázaro Cárdenas voltooide met zijn ambtstermijn (1934-1940) de Mexicaanse Revolutie. Cárdenas beëindigde de Cristero-oorlog en kreeg de economie draaiende met een links beleid. Hij nationaliseerde in 1938 de olie-industrie en voerde landhervormingen door, waarbij de boeren hun land terugkregen in de vorm van *ejidos* – gemeenschappelijk grondbezit.⁶³ Bovenal centraliseerde Cárdenas de macht door de partij in vier sectoren te reorganiseren: de arbeidersvakbond, de boerenunie, het leger en een volkssector.⁶⁴ Cárdenas veranderde de partijnaam in de Partij van de Mexicaanse Revolutie (PRM) en maakte van Mexico definitief een eenpartijstaat.

2.1.2: Mexicaans wonder

Hoewel Mexico niet de democratie was geworden die Madero voor ogen had bij de start van de Revolutie, was Mexico politiek stabiel en tot op zekere hoogte ook democratisch met elke zes jaar presidentsverkiezingen en elke drie jaar verkiezingen voor de Kamer van Afgevaardigden. Daarnaast waren er naast de PRM meer politieke partijen, zoals de Nationale

⁵⁹ Hamnett, *A Concise History of Mexico*, 228-229.

⁶⁰ Ibidem, 235.

⁶¹ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 430-431.

⁶² De Cristero-oorlog was een religieus conflict tussen de antiklerikale regering en de *cristero's*, de rooms-katholieke verzetsstrijders. De *cristero's* verzetten zich tegen antiklerikale artikelen in de Constitutie van 1917. Het conflict duurde van 1917 tot 1937, maar was van 1926 tot 1929 uitgemond in een burgeroorlog.

⁶³ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 483.

⁶⁴ Hamnett, *A Concise History of Mexico*, 245.

Actiepartij (PAN) en de Mexicaanse Communistische Partij (PCM). In de praktijk was Mexico echter de perfecte dictatuur: een eenpartijstaat waar de macht zes jaar bij een president lag die niet herkozen kon worden. De zittende president wees vervolgens een nieuwe president aan uit zijn eigen partij, waardoor de verkiezingen slechts een formaliteit waren. Hierin verschilde Mexico van andere Latijns-Amerikaanse dictaturen, waar het stelsel om de dictator, die meestal van militaire komaf was, draaide en waar staatsgrepen tot de orde van de dag behoorden. Het Mexicaanse politieke stelsel werd wereldwijd bestudeerd en als een politiek wonder beschouwd.⁶⁵

President Manuel Ávila Camacho reorganiseerde de PRM en veranderde in 1946 de partijnaam in de Institutioneel Revolutionaire Partij (PRI). De nieuwe partijnaam kenmerkte de verdere centralisatie van de macht vanaf 1940. Hij schafte de aparte sector van het leger af en plaatste het leger onder het directe gezag van het partijbestuur. Daarnaast centraliseerde Ávila Camacho de kiesraad.⁶⁶ Ten slotte voerde hij artikel 145 van het Wetboek van Strafrecht in: *la ley de disolucion social* – de wet tegen ontwrichting van de samenleving.⁶⁷ Deze wet stelde opruiing strafbaar en Ávila Camacho richtte de *granaderos* – de oproerpolitie – op als speciale eenheid om tegenstanders van de regering op te pakken. Ávila Camacho nam *la ley de disolucion social* in 1941 aan om aanhangers van de asmogendheden tijdens en na de Tweede Wereldoorlog te kunnen vervolgen. Na de Tweede Wereldoorlog werden vooral linkse dissidenten op basis van artikel 145 vervolgd. Het wetsartikel en de *granaderos* waren twee punten waar de studentenbeweging van 1968 zich fel tegen keerde.

Mexico had zich tijdens de Tweede Wereldoorlog bij de geallieerden gevoegd, wat de relatie met de Verenigde Staten ten goede kwam. In maart 1947 bezocht de Amerikaanse president Harry S. Truman Mexico. Het was de eerste keer in de geschiedenis dat een Amerikaanse president Mexico-Stad bezocht.⁶⁸ De Mexicaanse president Miguel Alemán (1946-1952) reisde in mei 1947 op zijn beurt naar de Verenigde Staten.

De goede Amerikaans-Mexicaanse betrekkingen hadden een positieve invloed op de Mexicaanse economie. De Verenigde Staten vormden een belangrijke afzetmarkt voor Mexicaanse grondstoffen en goederen.⁶⁹ Ávila Camacho legde de basis voor de economische ontwikkeling, maar de zakenman Alemán maakte van Mexico een economisch wonder. Het

⁶⁵ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 549-550.

⁶⁶ Hamnett, *A Concise History of Mexico*, 253.

⁶⁷ Elaine Carey, *Plaza of Sacrifices. Gender, Power, and Terror in 1968 Mexico* (Albuquerque 2005) 19.

⁶⁸ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 595.

⁶⁹ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 19.

bruto binnenlands product groeide gemiddeld 6,1 procent per jaar van 1940 tot 1981.⁷⁰ Alemán beschermde net als Cárdenas de genationaliseerde olie-industrie, maar hij sloeg de kapitalistische weg in van buitenlandse investeringen en legde de focus op toerisme.⁷¹ Daarnaast industrialiseerde hij Mexico in een hoog tempo. De industrie, de olie-export en het toerisme vormden belangrijke sectoren in de economische ontwikkeling.⁷²

De presidenten Adolfo Ruiz Cortinez (1952-1958) en Adolfo López Mateos (1958-1964) voerden een socialer beleid dan de kapitalist Alemán, maar geen enkele president zou meer in de buurt komen van het linkse beleid van Cárdenas.⁷³ López Mateos verdeelde weliswaar meer land onder de boeren dan zijn drie voorgangers bij elkaar – alleen Cárdenas distribueerde meer land – en zette het sociale welzijnsprogramma van Ruiz Cortinez voort, maar onder hem groeide de inkomensongelijkheid ook.⁷⁴ Het besteedbaar inkomen van huishoudens in de onderklasse daalde van negentien procent in 1950 naar vijftien procent in 1963.⁷⁵ Mexico bleef een ontwikkelingsland, waarin niet iedereen profiteerde van het wonder.

2.1.3: Keerzijde van het wonder

De econoom Ifigenia Martínez toonde in 1960 aan dat ongeveer 78 procent van het besteedbaar inkomen in Mexico naar de bovenste tien procent van de Mexicaanse samenleving ging; de centrale bank van Mexico bevestigde Martínez' bevindingen van inkomensongelijkheid.⁷⁶ De problemen waren toegenomen na de devaluaties van 1948 en 1954. De Mexicaanse regering devalueerde de peso tweemaal om de economie te stabiliseren en de export te stimuleren.⁷⁷ De devaluaties veroorzaakten echter inflaties, wat voor onvrede onder de arbeiders zorgde.

De arbeiders waren aangesloten bij vakbonden, maar sinds het presidentschap van Cárdenas waren de meeste vakbondsleiders *charros* – marionetten van de PRI die de belangen van de staat en niet van de werknemers dienden.⁷⁸ Uit onvrede over de salarissen, de arbeidsomstandigheden en de *charros* staakten arbeiders in 1958. Het begon met telefonisten en telegrafisten, en al snel volgden de leraren en de spoorwegarbeiders. Demetrio Vallejo

⁷⁰ Julio A. Santaella, 'Economic growth in Mexico' (versie december 1998), <http://www.iadb.org/regions/re2/santafin.pdf> (24 juli 2013) 4.

⁷¹ Hamnett, *A Concise History of Mexico*, 255.

⁷² *Ibidem*, 259.

⁷³ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 18-19.

⁷⁴ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 658.

⁷⁵ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 22.

⁷⁶ Kurlansky, *1968: The Year That Rocked the World*, 329.

⁷⁷ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 20.

⁷⁸ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 618.

leidde de spoorwegwerkers en werd de belichaming van alle protesterende arbeiders in 1958. Hij eiste niet alleen een verbetering en naleving van artikel 123, maar ook nieuwe apolitieke vakbonden zonder *charros*.⁷⁹ Vallejo durfde zich uit te spreken tegen de Confederatie van Mexicaanse Arbeiders (CTM), de grootste vakbond van Mexico die van 1941 tot 1997 onder leiding stond van Fidel Velázquez.

De protesten kenden een standaard patroon: de arbeiders wilden met een mars naar het *zócalo* – het stadsplein – hun eisen verkondigen. De *granaderos* sloegen de meeste protestmarsen met veel geweld neer. Hierdoor kregen de arbeiders steun van studenten, kunstenaars en schrijvers, zoals Carlos Fuentes en Octavio Paz.⁸⁰ De beweging kreeg een massaal karakter en richtte zich op het geweld van de *granaderos* en het beruchte artikel 145 dat het politieoptreden tegen de ontwrichting van de samenleving rechtvaardigde.

Het was niet president López Mateos, maar Gustavo Díaz Ordaz die de arbeidersbeweging aanpakte. Onder Ruiz Cortinez was Díaz Ordaz als hoogste ambtenaar van het ministerie van binnenlandse zaken al betrokken bij de interne problemen. Hij was vanaf 1958 de minister van binnenlandse zaken en wilde het leger inzetten om de demonstranten te provoceren: ‘to force an outbreak of violence.’⁸¹ Op 28 maart 1959 maakte Díaz Ordaz een einde aan de spoorwegstaking van Vallejo door tienduizend spoorwegwerkers op te pakken. Vallejo en andere leiders werden veroordeeld tot een jarenlange celstraf op grond van het overtreeden van artikel 145 van het Wetboek van Strafrecht.⁸² De andere stakingen werden eveneens met geweld en arrestaties opgelost, of door in de beweging verdeeldheid te creëren en van de protestleiders nieuwe *charros* te maken. Vallejo kwam in het Palacio de Lecumberri gevangen te zitten, een gevangenis waar in de jaren 1950 en 1960 meer politiek gevangenen zaten. Vallejo zat in 1968 nog steeds in Lecumberri opgesloten en werd een icoon voor de demonstranten in 1968.

2.1.4: Vuile Oorlog

Op het platteland ontstond een beweging die in de geest van Zapata en conform artikel 27 van de Constitutie om landhervormingen en een betere bescherming van de *ejidos* vroeg.⁸³ In 1950 was meer grond in privébezit dan in *ejidos* verdeeld. Hoewel López Mateos veel land

⁷⁹ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 620-621.

⁸⁰ *Ibidem*, 624.

⁸¹ *Ibidem*, 634.

⁸² *Ibidem*, 636-637.

⁸³ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 26.

verdeeld had, was er kritiek dat een groot deel daarvan niet bruikbaar was voor de boeren.⁸⁴ De protestbeweging wilde zich in 1968 ook voor het lot van de boeren inzetten, maar de studenten slaagden er niet in dat de boeren zich bij de massabeweging aansloten tegen de regering. Op het platteland werd vooral een eigen strijd gevoerd tegen de Mexicaanse politiek. Rubén Jaramillo Ménez zette in 1943 een guerrillabeweging op en voerde als leider van de agrarische arbeiderspartij PAOM een jarenlange politieke strijd tegen de PRI. Op 23 maart 1962 werden Jaramillo en zijn gezin met de goedkeuring van López Mateos vermoord.⁸⁵

De historici Fernando Herrera Calderón en Adela Cedillo stellen net als de hoofdaanklager voor historische sociale en politieke bewegingen dat de moordpartij op Jaramillo een cesuur is in het verzet tegen de regering.⁸⁶ Vanaf 1962 ontstonden er meer guerrillabewegingen, zoals de *Grupo Popular Guerrillero* (GPG) in 1964. Herrera Calderón en Cedillo schrijven dat de oprichting van de GPG het begin was van de Vuile Oorlog in Mexico.⁸⁷ Na een aanval van de GPG op legerbarakken in Madera (Chihuahua) op 23 september 1965 begon de Mexicaanse regering met een *counterinsurgency*. De eerste fase van de Vuile Oorlog duurde tot 1968. De guerrillagroepen waren in eerste instantie klein en makkelijk te infiltreren. De guerrillabewegingen pakten het professioneler aan in de tweede fase die tot 1982 duurde. Het gevolg was een toename van het staatsgeweld en mensenrechtenschendingen onder de presidenten Díaz Ordaz, Luis Echeverría en José López Portillo. Het is bekend dat in Argentinië, Brazilië en Chili sprake was van staatsterrorisme en een Vuile Oorlog; in Mexico was dat ook het geval en de ommekeer lag in 1968.

2.2: Olympische Spelen

2.2.1: Baden-Baden

‘Buenos Aires 2, Lyon 12, Detroit 14, and Mexico 30.’ Otto Meyer, kanselier van het Internationaal Olympisch Comité (IOC), las op 18 oktober 1963 de uitslag voor van de eerste stemronde voor de toewijzing van de Olympische Zomerspelen 1968.⁸⁸ Het was tevens de laatste stemronde, want Mexico-Stad had de benodigde meerderheid van de stemmen

⁸⁴ Hamnett, *A Concise History of Mexico*, 263 ;Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 658.

⁸⁵ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 642.

⁸⁶ Fernando Herrera Calderón en Adela Cedillo, ‘Introduction: The Unknown Mexican Dirty War’, in: Fernando Herrera Calderón en Adela Cedillo (ed.), *Challenging Authoritarianism in Mexico. Revolutionary Struggles and the Dirty War, 1964-1982* (New York 2012) 1-18, 6; The National Security Archive, ‘Historical report to the Mexican society’ (versie 2006), <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB209/#informe> (24 juli 2013).

⁸⁷ Herrera Calderón en Cedillo, ‘Introduction’, 6.

⁸⁸ Kevin B. Witherspoon, *Before the Eyes of the World. Mexico and the 1968 Olympic Games* (DeKalb 2008) 46.

gekregen bij het IOC-congres in het West-Duitse Baden-Baden. Voor het eerst in de olympische geschiedenis zou het grootste sportevenement ter wereld in een Spaanstalig, in een Latijns-Amerikaans, maar bovenal in een ontwikkelingsland gehouden worden.

Historicus Keith Brewster schrijft dat de kritiek hevig was nadat Mexico-Stad de verkiezing had gewonnen: 'It also provoked a wave of criticism from all those foreign commentators who believed Latin America to be too inefficient, too poor and, finally, too 'unsafe' to assume such a responsibility.'⁸⁹ Drie redenen verklaren de uitverkiezing van Mexico-Stad.

De eerste reden is de schaalvergroting van het IOC. De Olympische Beweging moest meegroeien met de internationale verhoudingen om haar bestaansrecht te legitimeren. De Spelen waren van 1894 tot 1952 alleen in Europa en de Verenigde Staten gehouden. Na de Tweede Wereldoorlog zorgde de dekolonisatie voor een toename van het aantal Nationaal Olympisch Comit es (NOCs) bij het IOC. Alle NOCs kregen onder IOC-voorzitter Avery Brundage een stem om de IOC-leden te kiezen, waardoor het gewicht van de Verenigde Staten en Europa afnam. Mexico kon op de steun rekenen van veel Afrikaanse, Latijns-Amerikaanse en Aziatische landen.⁹⁰

Technologische ontwikkelingen maakten het mogelijk om mee te groeien met de internationale politiek. Zowel qua infrastructuur als communicatie was het niet meer te ver of te duur om overal op de wereld de Olympische Spelen te organiseren en erover te berichten. Net als de organisatie van de Spelen in Melbourne (1956) en Tokio (1964) kenmerkt Mexico-Stad de globalisering van het IOC na de Tweede Wereldoorlog.

De tweede reden voor Mexico-Stad als olympische locatie heeft te maken met de positie van Mexico in de internationale betrekkingen. De Koude Oorlog speelde een grote rol tijdens de Olympische Spelen, maar ook tijdens het kiezen van een locatie. Mexico onderhield in de jaren 1950 en 1960 goede betrekkingen met zowel de Verenigde Staten, communistische landen als de Beweging van Niet-Gebonden Landen. 'Mexico is not a neutral country. It is an independent country', verklaarde López Mateos de positie van Mexico in de internationale betrekkingen.⁹¹ Zonder de steun van communistische en niet-gebonden landen had Mexico de Olympische Spelen niet kunnen krijgen.⁹²

De Amerikaans-Mexicaanse betrekkingen bereikten onder López Mateos een hoogtepunt. Dit was vooral te danken aan de onderlinge economische betrekkingen en de

⁸⁹ Keith Brewster, 'Introduction', in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico '68* (Norwich 2010) 1-10, 1.

⁹⁰ Witherspoon, *Before the Eyes of the World*, 29.

⁹¹ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 659.

⁹² Witherspoon, *Before the Eyes of the World*, 30.

inzet van Díaz Ordaz.⁹³ Hij had achter de schermen goede banden met Amerikaanse inlichtingendiensten over Cuba en communistische invloeden.⁹⁴ Als minister van binnenlandse zaken bepaalde hij dat Mexico de Verenigde Staten steunde in de Cubacrisis.⁹⁵

De Mexicaanse regering onderhield ook betrekkingen met communistische landen. Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken geeft in een overzicht aan dat Mexico eind 1967 ambassades van de Sovjet-Unie, Tsjecho-Slowakije, Polen, Joegoslavië en Cuba had, en dat een ambassade van Oost-Duitsland op de planning stond.⁹⁶ Mexico was het enige land in de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS) dat niet de banden met Cuba had afgesneden volgens een resolutie uit 1964.⁹⁷ Daarnaast kende de export van Mexico naar communistische landen ‘een opgaande lijn’ in de jaren 1960.⁹⁸ Verder kreeg Mexico in 1964 de waarnemersstatus binnen de Beweging van Niet-Gebonden Landen.⁹⁹

De derde reden is de goed georganiseerde kandidatuur van de Mexicaanse organisatie. Buenos Aires was conform bovenstaande twee redenen ook een optie, maar de Argentijnse kandidatuur kon niet op tegen de campagne van het Mexicaans Olympisch Comité (COM).

Het COM startte in 1962 met een campagne om de Spelen naar Mexico-Stad te halen, waarin de organisatie de nadruk legde op het Mexicaanse wonder. Onder president Alemán begon Mexico zich te ontwikkelen als toeristische trekpleister. Hij verbeterde de infrastructuur, liet hotels bouwen en er kwamen bureaus voor toerisme. Dit ging gepaard met een snelle verstedelijking. Tussen 1930 en 1960 steeg de stedelijke bevolking van 33,5 naar 50,7 procent van de bevolking.¹⁰⁰ Daarnaast toonde de Mexicaanse organisatie aan de IOC-leden indrukwekkende cijfers over de afname van het analfabetisme, de verbetering in de zorg en de groei van het bruto binnenlands product met meer dan zes procent per jaar. Ten slotte waren al sportieve faciliteiten aanwezig, omdat Mexico-Stad in 1955 de locatie was voor de Pan-Amerikaanse Spelen. De IOC-leden kregen de keerzijde van het Mexicaanse wonder niet te zien, die zou pas in de maanden voor en tijdens de Spelen aan het licht komen.

Brundage gaf zijn zegen aan de kandidatuur van Mexico-Stad en dat woog zwaar. Hij was sinds 1936 lid en sinds 1952 de voorzitter van het IOC. Brundage zag Mexico-Stad als de

⁹³ Kurlanky, 1968: *The Year that Rocked the World*, 326.

⁹⁴ Ibidem, 330-331.

⁹⁵ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 674.

⁹⁶ US Department of State. Research Memorandum, 1 februari 1968, in: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inv. nr. 8092.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Direct Westelijk Halfrond/Latijns Amerika. Memorandum, 8 maart 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 8092.

⁹⁹ International Institute for Non-Aligned Studies, ‘Non-Aligned Movement Participants, Observers, and Guests’ (versie april 1997), http://kjs.nagaokaut.ac.jp/mikami/NAM/member_list.htm (24 juli 2013).

¹⁰⁰ Hamnett, *A Concise History of Mexico*, 251.

beste optie voor de schaalvergroting van het IOC en om politiek en sport gescheiden te houden.¹⁰¹ Daarnaast had Mexico in 1955 de Pan-Amerikaanse Spelen met succes georganiseerd, ondanks dat het een ontwikkelingsland was.

2.2.2: Prestige

Díaz Ordaz was in eerste instantie tegen de kandidatuur van Mexico-Stad. Hij maakte zich als minister van binnenlandse zaken zorgen over de kosten die de organisatie met zich meebracht.¹⁰² De Mexicaanse organisatie had geroepen dat geld geen rol speelde.¹⁰³ Geld was niet de drijfveer om de Olympische Spelen naar Mexico-Stad te halen.

Allereerst draaide het organiseren van de Olympische Spelen om het nastreven van *soft power*. López Mateos wilde de Olympische Spelen naar Mexico halen om te bevestigen dat Mexico op weg was naar een Eerste Wereldstatus.¹⁰⁴ De Mexicaanse regering had traditioneel vooral oog voor cultuur, maar begon in de jaren 1920 in sport te investeren. Mexico nam in 1924 voor het eerst deel aan de Olympische Spelen; dit gaf wereldwijd het signaal af dat Mexico de bloedige eerste fase van de Revolutie achter zich probeerde te laten.¹⁰⁵ In 1955 kende Mexico zijn eerste prestigeprojecten met het organiseren van de Pan-Amerikaanse Spelen. Het COM deed in 1949 en 1955 pogingen om de Olympische Spelen naar Mexico te halen. López Mateos vormde met de Mexicaanse IOC-leden José de Jesús Clark Flores en Marte R. Gómez de drijvende kracht achter de succesvolle Mexicaanse kandidatuur in 1963. Mexico mocht een evenement organiseren dat tot dan toe alleen was toebedeeld aan Eerste Wereldlanden. Het zorgde voor een toename van Mexico's *soft power* in de wereld, maar vooral in Latijns-Amerika en tegenover andere ontwikkelingslanden.

Ten tweede moesten de Olympische Spelen de PRI erkenning brengen in binnen- en buitenland. Volgens Octavio Paz leefden veel Mexicanen met een inferioriteitsgevoel, vooral ten opzichte van het Amerikaanse volk.¹⁰⁶ Mexico boekte in 1938 een 'overwinning' op de Verenigde Staten met het nationaliseren van de olie-industrie. Met het binnenhalen van de Olympische Spelen toonde de PRI opnieuw aan het Mexicaanse volk waar het toe in staat was; Mexico had immers de Verenigde Staten (Detroit) en Frankrijk (Lyon) afgetroefd. Daarnaast wilde López Mateos met actieve diplomatie wereldwijd erkenning voor het

¹⁰¹ Witherspoon, *Before the Eyes of the World*, 30.

¹⁰² Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 681.

¹⁰³ 'Dolle vreugde in Mexicaanse kamp. Teleurstelling in Detroit. Olympische Spelen '68 in Mexico City', *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 oktober 1963.

¹⁰⁴ Claire Brewster, 'Changing Impressions of Mexico', in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico '68* (Norwich 2010) 23-45, 32.

¹⁰⁵ Witherspoon, *Before the Eyes of the World*, 19.

¹⁰⁶ Brewster, 'Changing Impressions of Mexico', 40-41.

Mexicaanse regime ontvangen. De Franse president Charles de Gaulle had grote bewondering voor het Mexicaanse politieke systeem.¹⁰⁷ De Olympische Spelen waren niet alleen een oefening in *soft power* van Mexico, maar ook van de PRI.

Díaz Ordaz bleef als president bij het standpunt dat de Olympische Spelen te veel geld zouden kosten. Hij overwoog zelfs de Olympische Spelen terug te geven aan het IOC.¹⁰⁸ Uiteindelijk draaide hij bij en verkondigde hij de andere belangen: 'It is going to cost us money, but in return Mexico will receive a great amount of publicity. In other words, the name of Mexico will appear in all the newspapers of the world, on television, radio and motion pictures, etc.'¹⁰⁹ Díaz Ordaz vertelde dat de kosten de economie niet uit balans zouden brengen. De Mexicaanse economie zou zich tijdens zijn presidentstermijn stabiel blijven ontwikkelen. Díaz Ordaz stopte honderden miljoenen peso's in de Olympische Spelen: 'but in return we will have served the cause of peace during a difficult period for the world.'¹¹⁰ Mexico wilde laten zien dat een ontwikkelingsland 's werelds grootste sportevenement kon organiseren ten tijde van de Koude Oorlog en bombardeerde het toernooi tot de Olympiade van de Vrede.¹¹¹

2.3: 1968

2.3.1: Het jaar waarin alles anders werd

There has never been a year like 1968, and it is unlikely that there will ever be one again. At a time when nations and cultures were still separate and very different – and in 1968 Poland, France, the United States and Mexico were far more different from one another than they are today – there occurred a spontaneous combustion of rebellious spirits around the world.¹¹²

¹⁰⁷ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 658.

¹⁰⁸ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 6 september 1968, in: Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in Mexico (Mexico-City) (1954-1974) en de Caribische Commissie in Mexico (1944-1960), nummer toegang 2.05.212, inv.nr. 197.

¹⁰⁹ Organizing Committee of the Games of the XIX Olympiad, 'Interview with President Díaz Ordaz', *News Bulletin* 52 (1967) 2-8, 2.

¹¹⁰ Organizing Committee of the Games of the XIX Olympiad, 'Interview with President Díaz Ordaz', *News Bulletin* 52 (1967) 2-8, 3.

¹¹¹ Organizing Committee of the Games of the XIX Olympiad, 'Message from the Mexican Congress to the World: 1968, Year of the Olympiad of Peace', *News Bulletin* 54 (1968) 1-16.

¹¹² Kurlansky, *1968: The Year That Rocked the World*, xvii.

Het rumoerige jaar 1968 was het jaar van de Praagse Lente. Alexander Dubček voerde in Tsjecho-Slowakije hervormingen door, maar een militaire interventie van de Sovjet-Unie, Polen, Oost-Duitsland, Hongarije en Bulgarije herstelde de communistische status quo. Het was het jaar dat de Vietnamoorlog escaleerde met onder andere het Tet-offensief. Het was het jaar van de wereldwijde protesten tegen de Vietnamoorlog, tegen rassendiscriminatie en tegen de gevestigde orde. Het was het jaar van de studentenprotesten, die in Frankrijk zelfs het land platlegden. Het was het jaar van de moorden op Martin Luther King en Robert Kennedy.

Díaz Ordaz maakte zich zorgen over de Olympische Spelen, want hij zag politieke gebeurtenissen bijna elk cultureel en sportief evenement in 1968 verstoren of overschaduwden.¹¹³ Een olympische boycot van tientallen landen tegen de deelname van Zuid-Afrika vanwege het apartheidsregime kon worden afgewend door Zuid-Afrika van de Spelen te weren.¹¹⁴ Het bleek uiteindelijk niet de internationale, maar de interne politiek die het imago van Mexico en de Olympische Spelen bedreigde.

2.3.2: Onschuldig begin

In de eerste helft van 1968 bleef het in Mexico relatief rustig vergeleken met de rest van de wereld. Mexico leek immuun voor de studentenonlusten die in Frankrijk en Duitsland, maar ook dichterbij huis in de Verenigde Staten, Ecuador, Brazilië en Argentinië woedden. In maart was er een anti-Vietnamoorlogmars en enkele studenten riepen op het Franse voorbeeld van een studentenopstand te volgen, maar een gebrek aan belangstelling voorkwam dat deze initiatieven een massaal karakter kregen.¹¹⁵ Waar Díaz Ordaz invloeden van de Parijse studentenonlusten en de Praagse Lente vreesde, hadden de problemen in Mexico-Stad echter een relatief onschuldig begin.

Op 22 juli waren er gevechten in Mexico-Stad tussen leerlingen van twee middelbare scholen. De politieleiding stuurde de *granaderos* om het op te lossen. Het werkte averechts en er ontstond een tweedaagse strijd tussen enerzijds scholieren en studenten en anderzijds de *granaderos*.¹¹⁶ De regering probeerde via de media de studenten te beschimpen om het optreden van de oproerpolitie te rechtvaardigen.¹¹⁷ De Federación Nacional de Estudiantes Técnicos (FNET) hield op 26 juli een protestdemonstratie tegen het optreden van de politie.

¹¹³ Kurlansky, 1968: *The Year That Rocked the World*, 321.

¹¹⁴ Witherspoon, *Before the eyes of the world*, 62-71.

¹¹⁵ Kurlansky, 1968: *The Year That Rocked the World*, 330 en 332.

¹¹⁶ In Mexico zijn de onderbouw- en bovenbouwafdeling van een middelbare school twee aparte scholen. Het waren vooral bovenbouwscholieren die net als studenten uit het hoger onderwijs in botsing kwamen met de politie. In het vervolg van deze masterthesis worden zowel bovenbouwscholieren als studenten uit het hoger onderwijs in Mexico met 'studenten' aangeduid.

¹¹⁷ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 40.

Het Central Nacional de Estudiantes (CNED) hield dezelfde dag een legale mars om de Cubaanse revolutie te vieren. De *granaderos* maakten met geweld een einde aan de marsen. De regering berichtte via de kranten dat buitenlandse actoren en communistische invloeden de studenten opruiden, en gaf opdracht tot een inval bij de Mexicaanse Communistische Partij (PCM).¹¹⁸ De strijd escaleerde in de dagen erna. Studenten bouwden barricades voor de universiteiten en scholen, waar de gevechten met de politie, de *granaderos* en het leger aanhielden. In de nacht van 29 op 30 juli nam het leger het universiteitsgebouw San Ildefonso met veel geweld in. Vierhonderd studenten raakten gewond en de politie arresteerde duizend studenten. Cijfers over het aantal doden liepen uiteen van 4 tot 48.¹¹⁹

De verontwaardiging over het geweld en de bezetting van San Ildefonso vergrootte de eenheid onder de studenten én docenten. Op 1 augustus leidde Javier Barros Sierra, rector van de Nationale Autonome Universiteit van Mexico (UNAM) en vooraanstaand lid van de PRI, een mars van honderdduizend studenten. Hij veroordeelde het geweld van de politie en de schending van de autonomie van de universiteit.¹²⁰ De betogers negeerden DÍaz Ordaz' oproep tot nationale eenheid en kwamen op 5 augustus met een lijst eisen, die bekend kwam te staan als de Zes Punten Petitie: 1) vrijheid voor alle politieke gevangenen; 2) het ontslag van de drie politiechefs; 3) het opheffen van de *granaderos*; 4) het afschaffen van artikel 145 van het Wetboek van Strafrecht; 5) een schadevergoeding voor alle slachtoffers van het geweld sinds 26 juli; en 6) de autoriteiten moeten de verantwoordelijkheid nemen voor het geweld.¹²¹

De regering liet het ultimatum van 72 uur verstrijken, waarna studenten op 8 augustus de Nationale Stakingsraad (CNH) oprichtten. Deze raad bestond uit 230 democratisch gekozen studenten en hoogleraren. FNET-studenten werden geweerd, want zij zouden regeringsgezind zijn.¹²² De UNAM en de hogeschool Politécnico (IPN) waren de grootste partijen in de CNH. Een dag na de oprichting staakten studenten en leraren van 70 scholen en universiteiten in Mexico-Stad.¹²³ De staking breidde zich uit naar universiteiten in de steden Puebla, Veracruz en Villahermosa.¹²⁴

De Zes Punten Petitie was gebaseerd op hoe de democratie en mensenrechten volgens de Constitutie van 1917 zouden moeten zijn. De CNH greep de grondwet eveneens aan om de

¹¹⁸ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 44-47.

¹¹⁹ The National Security Archive, 'Department of Defense intelligence information report' (versie 21 augustus 1968), <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB10/docs/doc04.pdf> (24 juli 2013) 4.

¹²⁰ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 696.

¹²¹ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 54; Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 697.

¹²² Carey, *Plaza of Sacrifices*, 55 en 63.

¹²³ *Ibidem*, 67.

¹²⁴ Kurlansky, *1968: The Year That Rocked the World*, 336.

beweging te verbreden en zocht steun bij boeren en arbeiders door de artikelen 27 en 123 uit de grondwet te verdedigen. De regering had echter de kranten in handen en verspreidde berichten over het communistische karakter van de betogers; geluiden dat de studentenbeweging communistisch en anti-Mexico zou zijn, sloegen vooral aan op het platteland. De CNH riep comités in het leven die de standpunten van de beweging onder de studenten en de rest van het volk onder de aandacht moesten brengen.

Bij de eerste massabetoging op 13 augustus ontvingen de studenten de steun van docenten, oppositiepartijen en vrouwenbewegingen; de CTM bleef regeringsgezind, maar kleinere vakbonden bekritiseerden de regering openlijk.¹²⁵ Het merendeel van de 150.000 mensen die meeliepen in de mars van de IPN naar het *Zócalo* waren studenten, maar de CNH leidde inmiddels een sociale beweging die de regering in het nauw dreef met massademonstraties.

2.3.3: Oorsprong

In 22 dagen escaleerde een opstootje tussen leerlingen in een sociale beweging die op 13 augustus met 150.000 mensen op het Plaza de la Constitución (*Zócalo*) – het stadsplein van Mexico-Stad – democratische hervormingen eiste van Díaz Ordaz. De historische context verklaart hoe studenten de leiders werden van een sociale beweging.

Allereerst ontstond de beweging van 1968 uit een opkomende cultuur van protest die tien jaar eerder was ingezet in Mexico. Dat de leraren- en spoorwegwerkersbeweging tegen de PRI in durfde te gaan, maakte indruk op studenten; evenals het geweld waarmee de PRI een einde maakte aan de stakingen. Het was het begin van een groeiend politiek bewustzijn onder georganiseerde groepen.¹²⁶ Vallejo, maar ook Jaramillo werden iconen onder de studenten in 1968; ook al zat de eerste in de gevangenis en was de tweede vermoord.¹²⁷

Ten tweede waren niet alleen Vallejo en Jaramillo voorbeelden voor de studenten, maar ook Ernesto ‘Che’ Guevara en Fidel Castro. Studenten konden zich identificeren met de leiders van de Cubaanse Revolutie. Guevara en Castro toonden hoe jonge mannen en vrouwen uit de stedelijke middenklasse zich met succes konden verzetten tegen de gevestigde orde.¹²⁸ Salvador Martínez de la Roca, één van de studentenleiders in 1968, onderschrijft de inspiratie

¹²⁵ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 58.

¹²⁶ Ibidem, 29.

¹²⁷ Ibidem, 28.

¹²⁸ Ibidem, 16.

die de studenten uit de Cubaanse Revolutie putten: 'Most important was the Cuban revolution. We all read Régis Debray's *Revolution in the Revolution*.'¹²⁹

Ten derde speelde de wereldwijde generatiestrijd ook in Mexico een rol. Kurlansky schrijft over een vervreemde generatie die zich tegen alle vormen van gezag verzette.¹³⁰ De oudere generaties zagen Mexico nog als de patriarchale samenleving, met de vader als hoofd van het gezin en de president als patriarch van het volk. Zij zagen de PRI als de partij die een einde had gemaakt aan de Revolutie. De studenten waren opgegroeid in een land dat vanaf 1940 een wonderbaarlijke economische ontwikkeling had doorgemaakt, maar waren zich ook bewust van de keerzijde van het wonder. Dat stelt ook de studentenleider Roberto Escudero: 'There was a big difference between our generation and our parents'. They were very traditional. [...] We saw the PRI more as authoritarian, where they saw it as revolutionary liberators.'¹³¹

Het groeiende politieke bewustzijn, de Cubaanse Revolutie en het generatieconflict zorgden voor dat de opkomst van studenten als politieke actoren in de jaren 1960; tussen 1963 en 1968 waren er 53 studentenopstanden in Mexico.¹³² De studenten van de UNAM steunden in 1965 massaal een artsenstaking en protesteerden een jaar later tegen een autoritaire rector. Het politieke bewustzijn bereikte in 1968 een nieuw hoogtepunt. De studenten vonden dat de idealen van de Revolutie waren verdwenen, en geloofden dat zij daar iets aan moesten én konden doen. De studenten wilden echter geen nieuwe revolutie, want die had Mexico al gehad. Slechts een kleine groep radicalen wilde een revolutie, maar de CNH promoveerde hervormingen.¹³³ De CNH wilde dat de regering de Constitutie en de idealen van de Revolutie ging naleven.

2.3.4: Imagostrijd

De CNH wilde de hervormingen op drie samenhangende manieren bewerkstelligen: via vreedzame protesten, via een openbare dialoog en via het krijgen van internationale aandacht door zich niet te verzetten tegen het excessieve geweld van de regering.¹³⁴ De demonstraties en pogingen tot dialoog wisselden elkaar af in augustus en september. Ondertussen kwamen

¹²⁹ Kurlansky, 1968: *The Year That Rocked the World*, 330.

¹³⁰ Ibidem, xviii.

¹³¹ Kurlansky, 1968: *The Year That Rocked the World*, 329.

¹³² Herrera Calderón en Cedillo, 'Introduction', 3; uit Sergio Aguayo, *La charola. Una historia de los servicios de inteligencia en México* (Mexico-Stad 2001), 119.

¹³³ Chris Harris, 'Luis González de Alba's *Los días y los años* (1971) and Elena Poniatowska's *La noche de Tlatelolco* (1971): Foundational Representations of Mexico '68', in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico '68* (Norwich 2010) 107-127, 114-115.

¹³⁴ Harris, 'Foundational Representations of Mexico '68', 115-125.

de Olympische Spelen dichterbij en arriveerden de eerste buitenlandse journalisten in Mexico. De studenten zagen de Olympische Spelen net als Díaz Ordaz als een economisch verliesgevend project, maar ook als een podium om hun zaak wereldwijd onder de aandacht te brengen.

De CNH hoopte op een openbare dialoog met de regering, maar die bleef uit na de protestmars van 13 augustus. Ondertussen organiseerde burgemeester van Mexico-Stad Corona de Rosal een verzoeningscommissie met FNET-studenten, maar de CNH weigerde deze commissie te erkennen. Op 22 augustus verklaarde minister van Binnenlandse Zaken Luis Echeverría bereid te zijn te praten met de CNH.¹³⁵ De partijen onderhandelden over de openheid van de dialoog, maar een overeenkomst bleef uit. Er kwam een nieuwe mars.

Op 27 augustus liepen 500.000 mensen mee in een mars naar het *Zócalo*; het aantal op het plein liep volgens studentenleiders op tot één miljoen, waaronder ook spoorwegwerkers en arbeiders uit de olie-industrie.¹³⁶ De betogers riepen de namen en toonden de foto's van Zapata, Vallejo en Guevara. Ze scandeerden leuzen tegen de Olympische Spelen en tegen Díaz Ordaz. Ceremoniemeester van de betoging Sócrates Amado Campos riep de betogers op het plein tot de volgende ochtend te bezetten om een dialoog met de regering af te dwingen.¹³⁷ De betogers hesen een rood-zwarte vlag naast de Mexicaanse vlag. Om één uur 's nachts verwijderden het leger en de politie de betogers die nog op het *Zócalo* stonden.

De dagen erna volgden gewelddadige confrontaties tussen studenten en het leger. Díaz Ordaz had niet gereageerd op de rustige betoging van 13 augustus, maar het revolutionaire en anti-Mexico karakter – studenten hadden met het bezetten van de Kathedraal van Mexico-Stad en het *Zócalo* twee symbolen van Mexico ontheiligd en beledigd – van de demonstratie op 27 augustus liet hij niet op zich zitten. Díaz Ordaz reikte de studenten de hand door de wet tegen de ontwrichting van de samenleving bespreekbaar te maken, maar oordeelde hard over de beweging in de *Informe* - de jaarlijkse presidentiële toespraak op 1 september: 'We have been so tolerant that we have been criticized for our excessive leniency, but there is a limit to everything, and the irremediable violations of law and order that have occurred recently before the very eyes of the entire nation cannot be allowed to continue.'¹³⁸ Díaz Ordaz prees het leger en dreigde dat de Olympische Spelen onder geen beding verstoord zouden worden: 'We will do what we have to.'¹³⁹

¹³⁵ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 701.

¹³⁶ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 102.

¹³⁷ Ibidem, 102.

¹³⁸ Kurlansky, *1968: The Year That Rocked the World*, 338.

¹³⁹ Ibidem, 338.

Het imago van de CNH had op 27 augustus een deuk opgelopen en de toespraak van Díaz Ordaz had studenten verder in het nauw gedreven. De CNH was zelfs bereid om de eis van een openbare dialoog te laten vallen, maar nieuwe pogingen tot gesprekken mislukten. Daarnaast distantieerde de CNH zich van de revolutionaire en anti-Mexico elementen van 27 augustus. Er was kritiek op de Olympische Spelen, maar alleen op de hoge kosten van het organiseren: 'Before being students in a struggle to achieve greater freedom and democracy, we are Mexicans. We are not against the Olympics. We want Mexico to fulfill its Olympic commitment with dignity.'¹⁴⁰ Om te bewijzen dat de beweging gecontroleerd, niet gewelddadig en niet beïnvloed van buitenaf was, organiseerde de CNH een stille mars op 13 september.¹⁴¹ De 200.000 betogers gaven gehoor aan de oproep van de CNH en trokken in stilte naar het *Zócalo* met enkele nationalistische portretten en symbolen. De stille mars was een succes, maar Díaz Ordaz vatte de mars op als een bedreiging.

2.3.5: *La noche de Tlatelolco*

Barros Sierra had op 9 september de studenten opgeroepen terug te keren naar de colleges met het oog op de nabijheid van de Olympische Spelen. De rector van de UNAM zei dit niet uit ontzag voor het aanzien van Mexico, maar voor de veiligheid van de studenten. Barros Sierra's vrees werd op 18 september werkelijkheid toen het leger met tanks en tienduizend soldaten de Ciudad Universitaria (CU) – de grootste campus van de UNAM – binnenviel en bezette. Het Olympisch Stadion behoort eveneens tot de CU en staat slechts driehonderd meter van het universiteitsgebouw vandaan. Díaz Ordaz wilde een verstoring van de Olympische Spelen definitief voorkomen. Hoewel de studenten zich niet verzetten, werden er vijfhonderd arrestaties verricht. Díaz Ordaz rechtvaardigde zijn acties door te stellen dat de beweging twee revolutionaire regeringen had gevormd op de campus: onder Barros Sierra en onder Heberto Castillo.¹⁴² In de dagen erna vonden er gevechten plaats met tientallen doden als gevolg en op 23 september bezette het leger na fel studentenverzet eveneens de IPN. Hierop diende Barros Sierra zijn ontslag in, maar het bestuur weigerde zijn ontslag, omdat men Barros Sierra als rustige leidsman zag in de chaos.¹⁴³ Uiteindelijk deden de CNH en de regering concessies over hun voorwaarden voor een onderhandeling, die overeen werd gekomen voor 2 oktober. Op 30 september trok het leger zich terug van de campus.

¹⁴⁰ Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 709.

¹⁴¹ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 111.

¹⁴² Krauze, *Mexico: Biography of Power*, 713-714.

¹⁴³ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 132.

Díaz Ordaz leek erin geslaagd te zijn een verstoring van de Olympische Spelen afgewend te hebben. Tijdens de gevechten eind september had het COM Brundage verzekerd dat de situatie onder controle was, waarop Brundage verklaarde dat de Olympische Spelen gewoon doorgingen.¹⁴⁴

Het gesprek in de ochtend van 2 oktober tussen CNH- en regeringsvertegenwoordigers draaide op niets uit. De CNH zou 's avonds op het Plaza de las Tres Culturas in Tlatelolco tijdens een demonstratie de betogers oproepen in hongerstaking te gaan tot de opening van de Olympische Spelen uit solidariteit met de politieke gevangenen.¹⁴⁵ CNH-leiders begonnen om vijf uur 's middags de menigte van tien- à vijftienduizend mensen toe te spreken. Tanks en soldaten hadden in de ochtend het plein in een straal van drie kilometer omsingeld en naderden het plein toen de menigte zich had verzameld. Rond zes uur vlogen helikopters over het plein, waaruit fakkels werden geworpen. Over wat daarna gebeurde verschillen de meningen. Volgens aanwezige studenten en buitenlandse journalisten als Uli Schmetzer, Jean François Held en Oriana Fallaci opende het leger het vuur op de menigte. Het leger had het plein afgesloten en zou twee uur of langer in het wild rondgeschoten hebben. Een Olympisch Bataljon zou als speciale eenheid CNH-leiders gevangen hebben genomen.¹⁴⁶ De regering legde een verklaring af dat het leger in actie kwam nadat eerst vanuit de menigte op soldaten was geschoten.¹⁴⁷

Berichten over het aantal doden liepen uiteen van geen enkele tot meer dan 300 doden, zo schrijft Latijns-Amerika-analist Kate Doyle in 2006.¹⁴⁸ De Mexicaanse regering sprak in eerste instantie over vier doden en uiteindelijk over twintig. De Mexicaanse kranten namen dit aantal over, waar de CNH over bijna 200 doden sprak en *The Guardian* over 325.¹⁴⁹ Doyle stelt in haar onderzoek dat 44 doden bevestigd kunnen worden, maar dit aantal kan volgens haar nog oplopen.¹⁵⁰

Uit protest tegen het bloedbad van Tlatelolco trad Octavio Paz af als de Mexicaanse ambassadeur in India en voormalig president Cárdenas sprak zijn ongeloof uit over dat 'soldaten van de Revolutie' hun wapens tegen de studenten hadden gebruikt.¹⁵¹ Er ontstond echter geen massaprotest; de beweging zou de Olympische Spelen niet bedreigen.

¹⁴⁴ 'Studentenverzet laait hoog op in Mexico: 15 doden bij vuurgevechten', *De Volkskrant*, 25 september 1968, 1.

¹⁴⁵ Kurlansky, 1968: *The Year That Rocked the World*, 339.

¹⁴⁶ Krauze, *Mexico: Biography of Mexico*, 718; Fallaci, *Niets en zo zij het*, 338-339.

¹⁴⁷ Carey, *Plaza of Sacrifices*, 135.

¹⁴⁸ The National Security Archive, 'The Dead of Tlatelolco' (versie 1 oktober 2006), <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB201/index.htm> (24 juli 2013).

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Krauze, *Mexico: Biography of Mexico*, 721.

2.3.6: Hotel Camino Real

‘Never has an approaching Olympics been beset by more immediate and potential problems than Mexico City’s – altitude, racial and political boycotts, riots, red tape, delays – but the Olympic idea is still strong. The curtain is going up, perhaps shakily, but up’, schreef John Underwood treffend in *Sports Illustrated*, drie dagen voor het bloedbad van Tlatelolco.¹⁵²

Vanaf het moment dat Mexico-Stad zich kandidaat had gesteld als olympische locatie, waren er vragen over de ruim 2000 meter hoogte waar Mexico op ligt en of de organisatie de faciliteiten op tijd klaar zou hebben. Dreigende boycotts om de deelname van Zuid-Afrika, om de deelname van de Sovjet-Unie na de inval in Praag en van de Amerikaanse zwarte atleten werden afgewend. Na de nacht van Tlatelolco was het echter de vraag of de Spelen door zouden gaan.

Studenten in Zweden en Frankrijk verklaarden zich solidair met de Mexicaanse studenten en wilden dat hun olympische ploegen niet deelnamen aan de Spelen.¹⁵³ Daarnaast dreigden Rusland en Groot-Brittannië de Olympische Spelen te boycotten bij nieuwe ongeregeldheden.¹⁵⁴

Brundage had in september aan Díaz Ordaz laten weten dat het IOC de Olympische Spelen zou verplaatsen of afgelasten als er onrust zou zijn op een olympische locatie.¹⁵⁵ Op 3 oktober kwam het IOC bijeen in het Hotel Camino Real voor een spoedvergadering. Brundage verklaarde na afloop dat de Olympische Spelen door zouden gaan: ‘We have consulted with the Mexican authorities, who have assured us that there will be no interference upon the entry of the Olympic flame into the stadium on October 12, nor in any of the events until the closing of the Games.’¹⁵⁶

CNH-leider Marcellino Perello verklaarde op 9 oktober dat de beweging de Olympische Spelen niet zou verstoren en riep een wapenstilstand uit voor de duur van de Spelen.¹⁵⁷ Na de Olympische Spelen was de wapenstilstand afgelopen en wilde de CNH verdergaan met onderhandelingen. Ondertussen keerden de studenten niet volgens de wens van de regering terug naar colleges, maar bleven in staking. De klap van het bloedbad van Tlatelolco was echter zo groot dat de beweging de massaliteit van de maanden ervoor niet meer zou evenaren en uiteindelijk op 6 december opgeheven werd.

¹⁵² John Underwood, ‘Games in trouble’, *Sports Illustrated* 29, 14 (1968) 44-51, 44.

¹⁵³ ‘Burgemeester Grenoble toch naar Mexico’, *Het Vrije Volk*, 9 oktober 1968, 17.

¹⁵⁴ Ben de Graaf, ‘Vraag NOC-leiders: waarom zullen wij ons terugtrekken?’, *De Volkskrant*, 8 oktober 1968, 15.

¹⁵⁵ John Rodda, ‘Prensa, Prensa’: A Journalist’s Reflections on Mexico ‘68’, in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico ’68* (Norwich 2010) 11-22, 19.

¹⁵⁶ Bob Ottum, ‘Grim countdown to the Games’, *Sports Illustrated* 29, 16 (1968) 36-43, 36-37.

¹⁵⁷ Elena Poniatowska, *La noche de Tlatelolco* (26^e druk; Mexico D.F. 1971) 281.

Díaz Ordaz opende op 12 oktober de Olympische Spelen en tot en met de sluitingsceremonie op 27 oktober vonden er geen studentenonlusten plaats in Mexico. Wat *Sports Illustrated* twee weken voor de opening de ‘problem Olympics’ had genoemd, werd een succesverhaal voor het ontwikkelingsland Mexico. De Olympische Spelen in Mexico-Stad waren ‘a true oasis in this troubled world’ volgens Brundage.¹⁵⁸ Dat de atleten Tommie Smith en John Carlos zich tijdens een medailleceremonie solidair verklaarden met Black Power was een probleem voor het IOC. ‘There were neither any further student protests, nor brutal acts of repression by government forces for the duration of the Games’, verklaarde Brundage over wat hij voor het oog van de wereld de beste Olympische Spelen ooit noemde.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Bob Ottum, ‘Grim countdown to the Games’, *Sports Illustrated* 29, 16 (1968) 36-43, 37.

¹⁵⁹ Rodda, ‘Prensa, Prensa’, 43.

Hoofdstuk 3: ‘We hebben het niet geweten’

3.1: Nederlands-Mexicaanse betrekkingen

3.1.1: Economische betrekkingen

In eerste instantie was olie het belangrijkste handelsproduct tussen Nederland en Mexico. Tussen 1912 en 1938 was de Royal Dutch Shell via de dochteronderneming El Águila één van de grootste afnemers van aardolie in Mexico.¹⁶⁰ In 1936 was 63,4 procent van de Mexicaanse olieproductie in handen van El Águila.¹⁶¹ Hier kwam op 18 maart 1938 verandering in, toen president Cárdenas de olie-industrie nationaliseerde. Negen jaar later kwamen de Mexicaanse regering en het bestuur van El Águila een schadeloosstelling overeen van ruim 130 miljoen Amerikaanse dollars.¹⁶² De Mexicaanse regering betaalde dit bedrag in vijftien jaarlijkse termijnen van 1948 tot en met 1962 uit.

Mexico behoorde niet tot de belangrijkste handelspartners van Nederland. In 1968 bedroeg de Nederlandse export naar Mexico 93,6 miljoen gulden en de import uit Mexico 62,5 miljoen gulden, respectievelijk 0,3 procent en 0,2 procent van de totale Nederlandse export en import.¹⁶³ De Verenigde Staten waren een belangrijke handelspartner van Nederland in 1968; de Nederlandse export was 1,579 miljard gulden (5,2 procent) en de Nederlandse import was 3,664 miljard gulden (10,9 procent).¹⁶⁴ De belangrijkste handelspartner van Nederland was de Bondsrepubliek Duitsland (BRD). In de periode 1966-1970 bedroeg de Nederlandse export naar de BRD jaarlijks gemiddeld 13,539 miljard gulden en de import 12,415 miljard gulden; respectievelijk 32 en 27,1 procent van de totale Nederlandse export en import in die periode.¹⁶⁵

In de jaren 1960 besteedden de Nederlandse regeringen meer aandacht en geld aan het verlenen van ontwikkelingshulp, onder andere omdat het de export kon stimuleren.¹⁶⁶ Volgens

¹⁶⁰ Rob van Vuurde, ‘Surgimiento y ocaso de la Compañía Royal Dutch Shell en México, 1912-1947’, in: Laura Pérez Rosales y Arjen van der Sluis (ed), *Memorias e historias compartidas. Intercambios culturales, relaciones comerciales y diplomáticas entre México y los Países Bajos, siglos XVI-XX* (Mexico 2008) 239-266, 239-248.

¹⁶¹ Ibidem, 244.

¹⁶² Brief van ambassaderaad T.A. Meurs aan de minister van Buitenlandse Zaken, 3 september 1962, Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1955-1964, nummer toegang 2.05.118, inv.nr. 11275.

¹⁶³ Jaarrapport 1968, 4 november 1969, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv. nr. 193.

¹⁶⁴ ‘Nog veel meer mogelijkheden: Grote groei van export naar VS’, *De Telegraaf*, 21 juni 1969, 49.

¹⁶⁵ C.W.A.M. van Paridon, E.K. Greup en A. Ketting, *De handelsbetrekkingen tussen Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland* (Den Haag 1982) 16.

¹⁶⁶ Hellema, *Nederland in de wereld*, 244.

een rapport uit 1965 van ambassademedewerker S. Emanuels had Mexico de potentie om een belangrijke handelspartner te worden.¹⁶⁷ De Nederlandse begroting voor ontwikkelingshulp bedroeg in 1968 525 miljoen gulden, een stijging van 75 miljoen ten opzichte van één jaar eerder. Achttien miljoen gulden ging in 1968 in het kader van ontwikkelingssamenwerking naar Latijns-Amerika, waaronder Mexico.¹⁶⁸

3.1.2: Culturele betrekkingen

De Nederlands-Mexicaanse culturele banden kwamen in de jaren 1960 moeizaam van de grond. Op 8 april 1964 ondertekenden de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns en zijn Mexicaanse ambtgenoot José Gorostiza een cultureel akkoord.¹⁶⁹ Het akkoord moest onder andere zorgen voor de uitwisseling van professoren en studenten, en het organiseren van tentoonstellingen en concerten. Het duurde echter twee jaar voordat het verdrag bekrachtigd werd en volgens ambassadeur Van Heemstra was er in 1969 sprake van een ‘vrij eenzijdig karakter’ als het ging om het organiseren van activiteiten.¹⁷⁰ Van Heemstra somde negen activiteiten op die vanuit het Nederlandse kamp in Mexico waren georganiseerd, maar bij hem waren geen Mexicaanse activiteiten die daartegenover stonden bekend.

De Culturele Olympiade was in 1968 de belangrijkste culturele activiteit in Mexico waar Nederland van zich liet spreken. Het culturele festival vond precies één jaar lang voor de start van de Olympische Spelen plaats. Nederland vaardigde onder andere een danstheatergroep, schilderijen en films af voor de culturele wedstrijden.¹⁷¹ Het kenmerkte de eenzijdige beleving van het culturele verdrag tussen beide landen. Nederland en Mexico bliezen het verdrag in 1972 nieuw leven in met een culturele overeenkomst, waarna de culturele betrekkingen meer op gang kwamen.¹⁷²

¹⁶⁷ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 17 februari 1965, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 9769.

¹⁶⁸ Brief van ambassaderaad A. Ekker aan de minister van Buitenlandse Zaken, 15 augustus 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 30616.

¹⁶⁹ Nederlands-Mexicaanse culturele betrekkingen, 9 april 1964, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 55-64, 2.05.118, inv.nr. 13042.

¹⁷⁰ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 12 mei 1969, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv.nr. 172.

¹⁷¹ Jaarrapport 1968, 4 november 1969, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv. nr. 193.

¹⁷² Culturele overeenkomst 1972, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv.nr. 9184.

3.1.3: Politieke betrekkingen

Begin negentiende eeuw knoopte Nederland betrekkingen aan met Mexico, omdat koning Willem I handelsmogelijkheden zag met de nieuwe staat Mexico.¹⁷³ Het duurde tot 1922 voordat de Nederlandse en Mexicaanse regeringen gezantschappen vestigden in Mexico-Stad en Den Haag, sindsdien onderhouden beide landen ononderbroken diplomatieke relaties met elkaar. Beide regeringen verhieven de gezantschappen in 1954 tot ambassades. De Nederlandse ambassade in Mexico-Stad was in de periode 1965-1970 tevens geaccrediteerd voor de Dominicaanse Republiek. ‘De ambassade is het formele en officiële kanaal waardoor twee regeringen contact met elkaar onderhouden.’¹⁷⁴ Hierdoor was de ambassade betrokken bij bezoeken van leden van het Koninklijk Huis en politici aan Mexico, zoals het staatsbezoek van koningin Juliana, prins Bernhard en prinses Beatrix in april 1964, waarbij ook Luns tot het reisgezelschap hoorde. Het Koninklijk Huis had goede betrekkingen met de Mexicaanse staatshoofden; dat gold in het bijzonder voor prins Bernhard.¹⁷⁵

De buitenlandse politiek van Nederland en Mexico had een belangrijke gemene deler: de Verenigde Staten. De Amerikaanse regering was één van de belangrijkste partners van beide landen op economisch gebied en de belangrijkste op politiek gebied. De jaren 1960 waren de bloeiperiode van het Nederlandse atlanticisme, zo schrijft historicus Duco Hellema.¹⁷⁶ De Nederlandse aanhankelijke opstelling richting de Verenigde Staten is deels te verklaren uit de Nederlandse angst voor het communisme en vooral de Sovjet-Unie. De Verenigde Staten boden bescherming tegen de communistische dreiging.¹⁷⁷ Voor Díaz Ordaz waren de Verenigde Staten een belangrijke partner in zijn strijd tegen communistische invloeden. Hoewel Mexico met enkele communistische landen – waaronder Cuba – diplomatieke banden onderhield en zich als neutraal land opstelde, had Díaz Ordaz regelmatig contact met Amerikaanse inlichtingendiensten over communistische invloeden in Mexico.¹⁷⁸

¹⁷³ Jan-Jaap van de Velde, ‘Los inicios de las relaciones diplomáticas entre México y el Reino de los Países Bajos’, in: Laura Pérez Rosales y Arjen van der Sluis (ed), *Memorias e historias compartidas. Intercambios culturales, relaciones comerciales y diplomáticas entre México y los Países Bajos, siglos XVI-XX* (Mexico 2008) 191-204, 192-193.

¹⁷⁴ Inventaris van de archieven van het Nederlands Gezantschap, later de Ambassade in Mexico (1954-1974) en de Caribische Commissie in Mexico (1944-1960) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (Nationaal Archief, Den Haag 200) 8.

¹⁷⁵ Het Koninklijk Huis, ‘Toespraak van de Koningin bij het staatsbanket ter gelegenheid van het staatsbezoek aan Mexico, 3 november 2009’ (versie 3 november 2009), <http://www.koninklijkhuis.nl/nieuws/toespraken/2009/november/toespraak-van-de-koningin-bij-het-staatsbanket-ter-gelegenheid-van-het-staatsbezoek-aan-mexico-3-november-2009/> (24 juli 2013).

¹⁷⁶ Hellema, *Nederland in de wereld*, 218.

¹⁷⁷ Ibidem, 241-243.

¹⁷⁸ Kurlansky, *1968: The Year that Rocked the World*, 330-331.

Nederland en Mexico behoorden beide tot een regionale organisatie, respectievelijk de Europese Gemeenschappen (EG) en de OAS. Beide landen waren lid van de Verenigde Naties (VN). Het Nederlandse enthousiasme voor de VN bekoelde enigszins in de jaren 1960. Luns hekelde de blokvorming van neutrale derdewereld- en communistische landen die dreigde te ontstaan in de Algemene Vergadering.¹⁷⁹ Mexico was één van de neutrale landen die een actieve rol vervulde in de VN: ‘De Mexicaanse delegatie in New York is actief en staat goed aangeschreven’, staat in het Nederlandse jaarrapport over Mexico geschreven.¹⁸⁰

3.2: 1968

3.2.1: Aanloop

In het eerste halfjaar van 1968 hadden het Nederlands Olympisch Comité (NOC) en de Nederlandse media het over drie zaken met betrekking tot de Olympische Spelen in Mexico-Stad. Allereerst ging het over welke atleten naar de Olympische Spelen mochten en over de sportieve prestaties in aanloop naar de Spelen. Daarnaast waren praktische zaken over Mexico een gespreksonderwerp in de bestuursvergaderingen van het NOC. Sinds de kandidatuurstelling van Mexico-Stad was de hoogte van Mexico een punt van zorg. Het NOC liet in oktober 1966 een proefploeg afreizen naar Mexico onder leiding van professor P.A. Biersteker om metingen in verband met de hoogte te doen.¹⁸¹ De NOC-leden spraken in de bestuursvergadering ook over de voortgang van de bouw van de accommodaties in Mexico-Stad.

Deze sportgerelateerde zaken bleven tot en met de Olympische Spelen thema’s. Het derde gespreksonderwerp binnen het NOC en in de kranten was de deelname van Zuid-Afrika. In februari hief het IOC de ban – die het vier jaar eerder had ingesteld – op Zuid-Afrika op, waardoor het land mocht deelnemen aan de Olympische Spelen. Het IOC haalde direct de woede van negen Afrikaanse landen op de hals en in de weken erna liep het aantal landen dat de Olympische Spelen dreigde te boycotten bij een Zuid-Afrikaanse deelname op tot 42 landen.¹⁸² Het NOC nam geen standpunt in, maar wachtte de beslissing van een bestuursvergadering van het IOC af. Op 21 april maakte het IOC bekend dat Zuid-Afrika voor onbepaalde tijd geweerd zou worden. NOC-

¹⁷⁹ Hellema, *Nederland in de wereld*, 249.

¹⁸⁰ Jaarrapport 1968, 4 november 1969, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv. nr. 193.

¹⁸¹ Notulen bestuursvergadering NOC 1966-1967, 22 juni 1966, in: Nationaal Archief, Den Haag, Nederlands Olympisch Comité (NOC), 1912-1993, nummer toegang 2.19.124, inventarisnummer 73.

¹⁸² ‘Beraad moet IOC uitkomst brengen’, *De Telegraaf*, 10 april 1968, 29.

voorzitter Herman van Karnebeek verklaarde teleurgesteld te zijn in de beslissing: 'Ten eerste, omdat sport en politiek twee gescheiden zaken zijn, die niets met elkaar te maken hebben en ten tweede, omdat als je eraan toegeeft, het eind zoek is.'¹⁸³

3.2.2: Juli en augustus

De eerste confrontaties tussen Mexicaanse studenten en *granaderos* vonden op 22 en 23 juli plaats. De Nederlandse dagbladen berichtten een week later voor het eerst over de gebeurtenissen in Mexico-Stad. *De Waarheid* bracht als eerste het nieuws naar buiten over gevechten tussen studenten en veiligheidsdiensten: '26 juli – de verjaardag van de Cubaanse revolutie – is niet alleen grootscheeps gevierd op Cuba, maar ook elders in Zuid-Amerika als strijddag tegen het USA-imperialisme. Deze foto toont de start van een demonstratie in Mexico, waarop door de politie bloedig werd ingeslagen.'¹⁸⁴ Op 30 en 31 juli stonden in alle onderzochte Nederlandse dagbladen voor het eerst berichten over dat het Mexicaanse leger het gezag had overgenomen in Mexico-Stad en op de universiteit. In de artikelen bleven de Olympische Spelen niet onbenoemd, zoals in de *Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC)*: 'De onrust komt Mexico tweeënhalve maand voor het begin van de Olympische Spelen bijzonder ongelegen.'¹⁸⁵

Op 20 augustus lichtte Van Heemstra minister van Buitenlandse Zaken Luns voor het eerst schriftelijk in over 'onrust in de studentenwereld' met een reconstructie vanaf de beginnende gevechten tussen middelbare scholieren tot en met de demonstratie van 13 augustus.¹⁸⁶ Van Heemstra geeft in zijn brief een samenvatting van een bijgevoegd verslag van een ambassademedewerker die de UNAM had bezocht. Het ambassadelid rapporteert dat de aula's de namen 'Aula K. Marx, Aula V. Lenin, Aula F. Castro, Aula Zapato' hadden gekregen en de wc's 'de naam aula GDO (Gustavo Díaz Ordaz)' en van Díaz Ordaz' vrouw.¹⁸⁷ De medewerker sprak met een hoogleraar die vermoedde dat invloeden van buitenaf en communisten de studentenleiding in hun greep hadden, maar de hoogleraar had hier geen bewijzen voor. Ten slotte stelt de medewerker dat de studenten aanstuurden op een 'show-down' en dat de regering moest toegeven óf chaos tijdens de Olympische Spelen riskeerde. Van Heemstra sluit zijn brief aan Luns af met zijn vermoeden over hoe Díaz Ordaz een einde aan de situatie zou gaan maken met het oog op de Olympische Spelen: 'Of hij dit zal doen

¹⁸³ 'Politiek en sport scheiden', *De Telegraaf*, 23 april 1968, 3.

¹⁸⁴ 'Alleen militairen in kabinet Bolivia', *De Waarheid*, 29 juli 1968, 3.

¹⁸⁵ 'Leger neemt gezag in stad Mexico over', *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 30 juli 1968, 1.

¹⁸⁶ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 20 augustus 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 11231.

¹⁸⁷ Ibidem.

met harde hand of door het doen van concessies, met name het opofferen van enkele politieke hoofden, dient te worden afgewacht. In kringen rond de president heerst de mening, dat hij de eerste weg zal kiezen en geen duimbreed voor de studenten zal wijken.’¹⁸⁸

Een week later stuurde Van Heemstra naar de redactie van *Het Vrije Volk* zijn bijdrage voor een speciale editie gewijd aan de Olympische Spelen, waarin de ambassadeur met geen woord rept over de studentenrellen.¹⁸⁹ Hij schrijft louter positief over hoe het volk al jaren naar de Olympische Spelen toeleeft en over wat voor festiviteiten de Nederlanders in Mexico te wachten staat.

Inmiddels vormden de studentenrellen niet het grootste politieke gevaar voor de Olympische Spelen, maar de inval van de Sovjet-Unie, Polen, Oost-Duitsland, Hongarije en Bulgarije in Praag in de nacht van 20 op 21 augustus. Denemarken, Noorwegen en Zweden zouden met een boycot van de Olympische Spelen dreigen, omdat ze niet tegen de Russische atleten wilden uitkomen. Van Karnebeek verklaarde dat Nederland in ieder geval niet zoals in 1956 als een van de eerste landen de Olympische Spelen zou boycotten.¹⁹⁰ Het NOC-bestuur liet tijdens de bestuursvergadering van 27 augustus weten het standpunt van het IOC af te wachten.¹⁹¹ Uiteindelijk zou geen enkel land de Olympische Spelen boycotten vanwege de inval in Praag.

3.2.3: September

Van Heemstra rapporteerde op 6 september aan Luns over de *Informe* van Díaz Ordaz. Twee onderwerpen kwamen naar voren: het studentenprobleem en de Olympische Spelen. Volgens de ambassadeur had de president ‘de kwestie onder de onrust van de studenten correct benaderd.’¹⁹² Van Heemstra gaf geen oordeel over de ferme taal van de president dat hij met het oog op de Olympische Spelen niet zou wijken voor de studenten.

Op zaterdag 21 september vertrok de Nederlandse ploeg naar Mexico. Tienkamper Edward de Noorlander geeft 45 jaar later aan hoe vooraf tegen Mexico werd aangekeken: ‘In augustus 1968 was Mexico het “beloofde” land. Ik herinner mij nergens iets gelezen of

¹⁸⁸ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 20 augustus 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 11231.

¹⁸⁹ Bijdrage voor de speciale editie van *Het Vrije Volk*, gewijd aan de Olympische Spelen 1968, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv. nr. 176; Van Heemstra, ‘We maken er een feest van’, *Het Vrije Volk*, 9 oktober 1968, 25.

¹⁹⁰ ‘Enkele landen dreigen met boycot OS’, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 22 augustus 1968, 1.

¹⁹¹ Notulen bestuursvergadering NOC 1967-1970, 27 augustus 1968, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 74.

¹⁹² Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 6 september 1968, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv.nr. 197.

gehoord te hebben dat er in Mexico zelf problemen zouden kunnen ontstaan rond de Olympische Spelen.¹⁹³

Roeier Ruud Stokvis was eveneens één van de Nederlandse olympiërs. ‘We wisten dat het raar was dat het in een ontwikkelingsland gehouden zou worden’, vertelt Stokvis in 2013 over wat hij destijds vooraf over Mexico wist.¹⁹⁴ ‘Ik had de indruk dat de rellen een interne kwestie waren; puur tegen de regering. Ik had niet het idee dat de studenten zich specifiek tegen de Olympische Spelen keerden, maar dat het twee gebeurtenissen waren die langs elkaar liepen.’¹⁹⁵

De Nederlandse ploeg kwam in Mexico aan op het moment dat de situatie geëscaleerd was en het leger de UNAM had ingenomen; dat noteerde de Nederlandse chef de mission A.J.H. Dokkum ook in zijn eindrapport: ‘We waren nog maar net gearriveerd of we hoorden van de studenten rellen. Op een avond werd plotseling de autonome universiteit tegenover het Olympisch stadion aan de Insurgentes Sur door vele soldaten met veel oorlogsmateriaal bezet en kreeg de zaak een grimmig karakter.’¹⁹⁶ De bezetting van de universiteit had invloed op de atleten, want er stond een aantal trainingsfaciliteiten op het bezette universiteitscomplex. Hierdoor konden de atleten niet trainen, en dat is precies wat de studenten voor ogen hadden volgens Van Heemstra. Hij schreef op 24 september aan Luns dat zijn ambassademedewerker in zijn rapport op 20 augustus al had gewezen op het plan van de studenten om de atleten de trainingsfaciliteiten te ontzeggen, zodat er vanuit het buitenland druk zou worden uitgeoefend op het Mexicaanse regime.¹⁹⁷ Niet de studenten, maar het Mexicaanse leger verstoorde de trainingen die op het universiteitscomplex gepland stonden. Hierbij tekent Van Heemstra op dat de tanks verdekt opgesteld stonden ‘zodat aan de overzijde van de weg de trainende Olympiërs er niet te veel door verontrust zullen worden’.¹⁹⁸ Ten slotte geeft hij aan dat een verstoring van de Olympische Spelen niet alleen gevolgen heeft voor Mexico: ‘Als de opstandige studenten hun kennelijke doel bereiken, betekent het vermoedelijk, dat ieder internationaal de aandacht trekkend evenement, waar dan ook, zal worden gezien als een gemakkelijke hefboom voor het plegen van chantage op de regering van het betrokken land.’¹⁹⁹

¹⁹³ Interview Edward de Noorlander, 2 juli 2013.

¹⁹⁴ Interview Ruud Stokvis, 18 juni 2013.

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ Rapport Mexico, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 752.

¹⁹⁷ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 24 september 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 11231.

¹⁹⁸ Ibidem.

¹⁹⁹ Ibidem.

Zwemster Ada Kok vertelt 45 jaar later dat ze één of twee keer op de universiteit had getraind, maar verder gebruik maakte van de faciliteiten van Nederlandse en Israëlische clubs. ‘Ik weet niet of we daarom naar andere faciliteiten zijn uitgeweken.’²⁰⁰ Dokkum vermeldt in zijn eindrapport dat een week voor de opening van de Spelen de universiteit weer werd vrijgegeven en de trainingen konden worden hervat: ‘Tot die tijd gold een dringend verzoek van mij om ’s-avonds niet de binnenstad in te gaan.’²⁰¹

Inmiddels kwam in Nederland een eerste geluid van protest op. *De Waarheid* bracht op 28 september het bericht naar buiten dat de Algemene Studenten Vereniging Amsterdam (ASVA) steun betuigde aan het studentenverzet in Mexico.²⁰² De Amsterdamse studentenraad protesteerde tegen de inzet van het leger en de *granaderos* door de Mexicaanse regering en tegen de schending van de autonomie van de universiteit.

3.2.4: Oktober

‘We zaten op een terrasje koffie te drinken toen we opeens driehonderd à vierhonderd meter bij ons vandaan vuurwerk hoorden. Dat dachten we toen. Later hoorden we pas dat er honderden mensen waren neerschoten’, vertelt Wim Mosterd in 2013, lid van de medische staf, over wat hij destijds van het bloedbad van Tlatelolco mee kreeg.²⁰³ Het Plaza de las Tres Culturas ligt in de noordelijke wijk Tlatelolco; het olympisch dorp lag tien kilometer zuidwestelijker en het Olympisch Stadion en de trainingscomplexen liggen bijna twintig kilometer zuidelijker. De meeste atleten kregen pas een dag of een paar dagen later enig nieuws over ongeregelheden te horen. Stokvis had er in eerste instantie niets van gemerkt:

Het was denk ik een dag later dat ik bij toeval hoorde wat er gebeurd was. We zaten met een aantal gezellig op een terrasje in het olympisch dorp, en twee of drie tafeltjes verderop zat de beroemde tienkamper Bill Toomey omringd door journalisten. Die vertelde aan hen zijn mening over het bloedbad. Toen hoorde ik pas voor het eerst wat er gebeurd was.²⁰⁴

²⁰⁰ Interview Ada Kok, 24 juni 2013.

²⁰¹ Rapport Mexico, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 752.

²⁰² ‘ASVA solidair met studenten Mexico’, *De Waarheid*, 28 september 1968, 1.

²⁰³ Interview Wim Mosterd, 27 juni 2013.

²⁰⁴ Interview Ruud Stokvis, 18 juni 2013.

Stokvis had nog het Plaza de las Tres Culturas bezocht na het bloedbad: ‘Eén of twee dagen later zijn we met een groepje naar het Plaza geweest, om naar de sporen van het geweld te kijken. Je zag ergens een tegeltje loszitten of een gat in de grond, maar meer niet.’²⁰⁵

Dokkum las het gebeuren pas een dag later in de krant en had niet direct een antwoord klaar op een eventuele terugtrekking van de Nederlandse ploeg: ‘Dat zie ik niet zo direct. Die beslissing ligt overigens buiten mijn competentie.’²⁰⁶ In Nederland ontstonden ondertussen de eerste oproepen over een terugtrekking van de Nederlandse ploeg. Het bestuur van de Katholieke Werkende Jongeren (KWJ) stuurde op 4 oktober een telegram naar het NOC waarin het KWJ-bestuur het NOC opriep de Nederlandse olympische ploeg terug te trekken, omdat het niet langer de gast kon zijn van de Mexicaanse regering.²⁰⁷ Een dag later volgden er eveneens oproepen tot terugkeer namens het Onafhankelijk Verbond van Bedrijfsorganisaties (OVB) en de Nederlandse Studentenraad (NSR), die allebei de situatie in Mexico vergeleken met de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn in nazi-Duitsland.²⁰⁸ De Algemene Tilburgse Studenten Organisatie (ATSO) was op 7 oktober de vierde beweging die het NOC verzocht de Nederlandse ploeg terug te roepen.²⁰⁹

De Pacifistische Socialistische Partij (PSP) en de Politieke Partij Radikalen (PPR) zetten de Nederlandse protestbeweging kracht bij met hun verklaringen. De PSP riep het NOC op druk uit te oefenen op het IOC om de Olympische Spelen af te gelasten of anders de Nederlandse ploeg terug te halen.²¹⁰ De PPR liet in een brief aan minister-president Piet de Jong weten zich solidair te verklaren met de Mexicaanse studenten die voor democratie en mensenrechten stredden.²¹¹ Partij van de Arbeid-fractieleider Joop den Uyl sprak op 8 oktober in de Tweede Kamer over de toestand in Mexico-Stad:

Als de olympische fakkel dezer dagen in Mexico-City wordt ontstoken, zal dat gebeuren achter een haag van gewapende soldaten en ook voor wie nooit zo heel erg heeft geloofd in de woorden „volkenverbroedering door sport”, kan zich moeilijk een absurder schilderij voorstellen dan dat van spelende mensen onder

²⁰⁵ Interview Ruud Stokvis, 18 juni 2013.

²⁰⁶ ‘Olympisch dorp merkt niets van onlusten’, *De Volkskrant*, 4 oktober 1968, 21.

²⁰⁷ Telegram van Wim Bos aan NOC, 4 oktober 1968, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 746.

²⁰⁸ Brief van A. van den Berg en G.v.d. Meulen aan NOC, 5 oktober 1968, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 746; ‘Terugkeer gevraagd Nederlandse ploeg’, *De Volkskrant*, 7 oktober 1968, 1.

²⁰⁹ Brief van U.W. Hovers aan NOC, 7 oktober 1968, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 746.

²¹⁰ ‘Terugkeer gevraagd Nederlandse ploeg’, *De Volkskrant*, 7 oktober 1968, 1

²¹¹ Brief van A.Q.C. van Ruiten aan de minister-president, 11 oktober 1968, in: Nationaal Archief, Den Haag, Ministeries voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk (AOK) en van Algemene Zaken (AZ): Kabinet van de Minister-President (KMP), nummer toegang 2.03.01, inventarisnummer 3610.

een paraplu van traangasgranaten, die ervoor moeten zorgen dat het spel spel blijft.²¹²

Het NOC-bestuur ging niet in op de oproepen van de KWJ, OVB, NSR en ATSO en reageerde verontwaardigd op het feit dat de politiek zich over de Olympische Spelen uitsprak. De deelname van een olympische ploeg is geen politieke aangelegenheid; het gezag over een uitzending of een terugtrekking ligt bij het NOC en alleen een IOC heeft het recht om de Olympische Spelen af te gelasten of te verplaatsen. Volgens assistent-chef de mission Paul Lut was er op 7 oktober vergaderd en werd er afgesproken om voorlopig de lijn van het IOC te volgen.²¹³ Brundage had daags na het bloedbad van Tlatelolco laten weten dat de Olympische Spelen door zouden gaan. De bestuursleden van het NOC zagen geen reden om een buitengewone bestuursvergadering uit te schrijven om over de situatie in Mexico te vergaderen. *De Volkskrant* wist te melden dat het NOC-bestuur regelmatig contact had met de Nederlandse ambassade in Mexico-Stad over de toestand.²¹⁴

Van Heemstra had niet alleen met het NOC contact over de situatie, maar ook met het ministerie van Buitenlandse Zaken. De onderlinge correspondentie in de dagen voor de Olympische Spelen hadden te maken met de komst van Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins der Nederlanden (ZKH) naar Mexico. Prins Bernhard maakte deel uit van de jury bij de hippische nummers op de Olympische Spelen. Van Heemstra kreeg vooral vragen over de veiligheid van prins Bernhard tijdens de openingsceremonie. Op 4 oktober gaf Van Heemstra het advies dat de studentontwikkelingen geen reden waren om de komst van prins Bernhard naar Mexico af te gelasten, maar: 'Afhankelijk van verdere ontwikkelingen zou ZKH mijnerzijds dienen te worden geadviseerd bijeenkomsten waar als gevolg grote menigte paniek zou kunnen ontstaan, zoals bijvoorbeeld openingsceremonie, niet, herhaal, niet bij te wonen.'²¹⁵ Op 10 oktober liet Van Heemstra weten dat de situatie geen aanleiding meer gaf om de openingsceremonie niet bij te wonen; hij adviseerde echter wel een loge met kogelvrij glas te regelen waar prins Bernhard zich zou kunnen terugtrekken als er onlusten zouden ontstaan tijdens de openingsceremonie.²¹⁶

²¹² Staten Generaal Digitaal, 'Algemene politieke en financiële beschouwingen rijksbegroting 1969. 7de vergadering' (versie 8 oktober 1968) www.statengeneraaldigitaal.nl (23 juli 2013).

²¹³ 'Oranje-ploeg niet terug', *De Telegraaf*, 8 oktober 1968, 1.

²¹⁴ Ben de Graaf, 'Vraag NOC-leiders: waarom zullen wij ons terugtrekken?', *De Volkskrant*, 8 oktober 1968, 15.

²¹⁵ Codebericht van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 4 oktober 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 1336.

²¹⁶ Codebericht van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 10 oktober 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 1336.

Prins Bernhard kwam op 8 oktober aan in Mexico-Stad en ging twee dagen later op audiëntie bij Díaz Ordaz. Hij woonde op 12 oktober de openingsceremonie bij en zag samen met prinses Irene en prins Carlos Hugo de Nederlandse ploeg het Olympisch Stadion binnenkomen. De openingsceremonie verliep net als de rest van de Olympische Spelen zonder protest van de Mexicaanse studenten. Nederland bleef in Mexico en keerde na de Spelen terug met zeven medailles: drie gouden, drie zilveren en één bronzen.

3.2.5: Nederland

Op 4 oktober bezetten twintig studenten van de Studentenvakbeweging (SVB), Socialistische Jeugd (SJ) en de Amsterdamse studentenvereniging Politeia het Mexicaanse consulaat in Amsterdam. De studenten bezetten het gebouw uit protest tegen de Mexicaanse regering: 'In haar vrees de glamour van de ophanden zijnde Olympische Spelen verstoord te zien door het studentenprotest, heeft zij gegrepen naar het middel van gewelddadige onderdrukking.'²¹⁷ De Amsterdamse politie ontzette het gebouw na één uur en arresteerde de studenten. In de tussentijd had het bericht de ministerraad bereikt, die Buitenlandse Zaken liet onderzoeken of andere Mexicaanse gebouwen bewaakt moesten worden.²¹⁸

De bezetting kreeg ruimschoots de aandacht in de Nederlandse dagbladen, maar een vervolgactie bleef uit tot de rechtszaak van de gearresteerden op 22 oktober. Ondertussen vergaarde de beweging meer steun. Rector magnificus aan de Universiteit van Amsterdam Guus Belinfante protesteerde tegen de Mexicaanse regering, net de Unie van Studenten Politeia en de Kritische Universiteit in Nijmegen.²¹⁹ Studentenleider Ton Regtien prees twee dagen later op 18 oktober op de Amsterdamse boekenmarkt buitenparlementaire oppositie, omdat 'een staking bij Verolme en de bezetting van het Mexicaanse consulaat belangrijker waren dan wat Van Mierlo en Den Uyl in het kader van parlementaire oppositie deden'.²²⁰

In een rumoerige zitting op 22 oktober veroordeelde de rechter drie studenten tot een gevangenisstraf van twee weken, zeventien andere kregen een voorwaardelijke gevangenisstraf en een geldboete tegen zich te horen vanwege de bezetting van het Mexicaanse consulaat. Na het proces trokken honderden studenten naar de Dam en de Oude

²¹⁷ 'A'damse politie ontzet consulaat van Mexico', *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 4 oktober 1968, 1.

²¹⁸ Notulen van de vergaderingen van de Raad van Ministers, 4 oktober 1968, in: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerraad, nummer toegang 2.02.05.02, inventarisnummer 883.

²¹⁹ 'ASVA en rector magnificus solidair met Mexicaanse beweging', *De Waarheid*, 15 oktober 1968, 4; 'Studentenprotest tegen toestand in Mexico', *De Tijd*, 16 oktober 1968, 7.

²²⁰ Binnenlandse veiligheidsdienst, 'Maandoverzicht no. 10 – 1968' (versie oktober 1968), <http://www.inlichtingendiensten.nl/jaarkwartaalmaand/1968-10.pdf> (24 juli 2013) 24.

Manhuispoort om te protesteren tegen het proces; de dag eindigde in confrontaties tussen de politie en de betogers.²²¹

De volgende dag planden negen studentenorganisaties een grote demonstratie voor 24 oktober.²²² Ondanks een verbod van de Amsterdamse burgemeester Ivo Samkalden trokken ongeveer tweeduizend studenten vanaf de Oude Manhuispoort naar de Dam en droegen spandoeken met de teksten: 'Mexico knuppel Olympiade' en 'Díaz, Dat is Moord'.²²³ ASVA-voorzitter Paul Verhey verklaarde dat betoging tot doel had mensen beter te informeren over de toestand in Mexico-Stad.²²⁴ De protestmars leverde opnieuw gewelddadige confrontaties op tussen studenten en politie, maar zorgde vooral voor een ontregeling van het Amsterdamse verkeer. Na afloop van de betoging wilde Regtien nieuwe demonstraties; die moesten niet alleen tegen Mexico, maar ook tegen het kabinet-De Jong gericht zijn.²²⁵ De demonstraties en voorbereidingen voor nieuwe protesten kwamen aan de orde in de ministerraad van 25 oktober. Minister van Defensie Willem den Toom hield honderd man van de marechaussee beschikbaar voor Samkalden. Daarnaast veroordeelden de ministers de solidariteitsverklaring van Belinfante en de oproepen van Regtien en prezen ze het optreden van Samkalden. Over Mexico werd niet gesproken.²²⁶

Op zaterdag 26 oktober was er opnieuw een betoging: tegen de situatie in Mexico, tegen het optreden van de Amsterdamse politie, tegen de Vietnamoorlog en tegen het kabinet-De Jong.²²⁷ Het was een kalme demonstratie en bleek ook het laatste grootschalige protest vanuit Nederland te zijn tegen de situatie in Mexico in 1968. Een dag later werden de Olympische Spelen in Mexico afgesloten en verdween Mexico van het toneel voor zowel de atleten als de demonstranten.

²²¹ 'Politie slaat in op demonstrerende studenten', *De Waarheid*, 22 oktober 1968, 4.

²²² De ASVA, het Algemeen Nederlands Jeugdverbond (ANVJ), de SVB, de SJ, Politeia en Perikles. De KWJ, de Federatie van Jongerengroepen van de PvdA (FJG-PvdA) en de NSR trokken zich na het verbod van de burgemeester terug als organisatoren.

²²³ 'Toch demonstraties na verbod', *De Volkskrant*, 25 oktober 1968, 1.

²²⁴ Han van Gessel, '„Betoging moest publiek beter informeren over Mexico-City”', *De Volkskrant*, 26 oktober 1968, 13.

²²⁵ Binnenlandse veiligheidsdienst, 'Maandoverzicht no. 10 – 1968' (versie oktober 1968), <http://www.inlichtingendiensten.nl/jaarkwartaalmaand/1968-10.pdf> (24 juli 2013) 26.

²²⁶ Notulen van de vergaderingen van de Raad van Ministers, 25 oktober 1968, in: NL-HaNA, Ministerraad, 2.02.05.02, inv. nr. 883.

²²⁷ 'Betogingen in weekeinde', *De Tijd*, 28 oktober 1968, 1.

3.3 Boycot?

3.3.1: Historische persanalyse

De Telegraaf, *Het Vrije Volk*, *De Volkskrant*, *Trouw*, *De Tijd*, *Nieuwe Rotterdamse Courant* en *De Waarheid* berichtten alle voor het eerst eind juli over de onrust die in Mexico-Stad was ontstaan. De frequentie van berichten over de situatie in Mexico lag in augustus laag. *De Volkskrant* schreef in augustus niets over de demonstraties of andere gebeurtenissen in Mexico; *Het Vrije Volk* en *De Waarheid* zijn de enige kranten die in augustus meer dan vijf berichten plaatsten over Mexico. Het einde van de Praagse Lente, de Biafra-oorlog en de situatie omtrent de zelfbeschikking van West-Irian beheersten het buitenlandse nieuws. Na de escalatie in Mexico op 18 september nam de frequentie van berichtgeving in de Nederlandse kranten weer toe. In de berichtgeving stonden vooral cijfers over gewonden, doden en gearresteerden. Over het algemeen was de verslaggeving neutraal en werd er duidelijk aangegeven wanneer een zaak het standpunt van de regering of de standpunten betrof.

Zes van de zeven dagbladen gebruikten persberichten om de Mexicaanse situatie te vermelden; in *De Waarheid* staat bij geen enkel onderzocht artikel een auteur of persbureau genoemd. Berichten van de persbureaus *Associated Press (AP)*, *Agence France-Presse (AFP)* en *Reuters* komen in vijf kranten voor. Verder plaatsten de kranten nieuwsberichten van de persagentschappen *United Press International (UPI)* – drie kranten), *Deutsche Presse-Agentur (DPA)* - twee) en *Algemeen Nederlands Persbureau (ANP)* - twee). Eind september en begin oktober reisden sportverslaggevers van vijf kranten – van *Trouw* en *De Waarheid* niet – af naar Mexico-Stad om de Olympische Spelen te verslaan. De Nederlandse sportpers in Mexico telde 27 journalisten, het ANP stuurde tien journalisten en een ploeg van twaalf mensen reisde namens de *Nederlandse Televisie Stichting (NTS)* naar Mexico.²²⁸

De sportjournalisten Jan Blankers en Anton Witkamp startten op 28 september met reportages uit Mexico namens *De Telegraaf*. De sportverslaggevers schreven alleen over de politieke situatie met betrekking de Olympische Spelen; hoewel dat volgens Blankers een lastige opgave was: ‘Niemand weet wat er precies aan de hand is. De geruchten zijn begrijpelijk talrijk, maar om een bevestiging te krijgen loopt men overal tegen gesloten deuren op.’²²⁹ Met het oog op geruchten over studentenacties tijdens de openingsceremonie vroeg Witkamp zich af of de veiligheid van alle mensen in het Olympisch Stadion

²²⁸ Stukken betreffende de Olympische Spelen van 1968 in Mexico-Stad, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv. nr. 178.

²²⁹ Jan Blankers, ‘Vele geruchten in Mexico-Stad’, *De Telegraaf*, 31.

gewaarborgd kon worden.²³⁰ Nadat de openingsceremonie zonder onrusten was verlopen, verschenen in *De Telegraaf* geen artikelen meer over de onrust in Mexico. Blankers refereert in een slotbijdrage na de sluitingsceremonie nog aan de situatie: ‘Wereldschokkend waren de rellen, die het doorgaan van de Spelen lange tijd bedreigden. Het gezonde verstand van de Mexicaanse studenten bleek echter groter dan dat van enkelingen, die alleen maar op rotzooi maken belust waren.’²³¹

Het Vrije Volk publiceerde na *De Waarheid* het meest over de toestand in Mexico en berichtte als één van de weinige kranten over de diepere oorzaken van de protesten. Politiek verslaggever Paul van 't Veer gaf op 24 september aan dat het studentenprotest slechts ‘de zichtbare bovenkant van veel dieper gaande malaiseverschijnselen in de maatschappij’ was en dat de studenten tegen een vastgelopen revolutie protesteerden.²³² *Het Vrije Volk* had met Henk Lichtenveldt en Bert Pasterkamp twee sportverslaggevers in Mexico-Stad. Laatstgenoemde schreef kritisch over de Mexicaanse regering. Zijn voorpagina-verhaal over het bloedbad Tlatelolco is volledig uit het perspectief van de student geschreven.²³³ Daarnaast schreef hij over hoe met eigen ogen had gezien hoe er censuur werd toegepast op de Mexicaanse berichtgeving.²³⁴

De Volkskrant plaatste tussen 31 juli en 23 september geen berichten over de stand van zaken in Mexico, maar hield de lezers daarna bijna dagelijks op de hoogte. *De Volkskrant* had met Frans Ensink en Ben de Graaf twee sportjournalisten in Mexico-Stad die zich na het bloedbad van Tlatelolco focusten op de positie van het NOC. Nadat het NOC-bestuur had laten weten de ploeg niet terug te trekken, schreven Ensink en De Graaf alleen nog over de sportieve prestaties op één opmerking van Ensink over de openingsceremonie na: ‘Alleen het loslaten van de tienduizend vredesduiven gaf een onbehaaglijk gevoel, terwijl de tanks in slagorde buiten de muren stonden opgesteld.’²³⁵

Trouw stuurde geen verslaggevers naar Mexico om de Olympische Spelen te verslaan. Naast de persberichten over de gebeurtenissen plaatste *Trouw* op 28 september een analyse van buitenlandredacteur Ferry Versteeg over Mexico. Net als Van 't Veer in *Het Vrije Volk* legde Versteeg uit dat de studenten in Mexico demonsteren, omdat de PRI de waarden van de Mexicaanse Revolutie had verraden.²³⁶ Op 16 november stond een tweede analyse van

²³⁰ Anton Witkamp, ‘Troepen garanderen veiligheid deelnemers’, *De Telegraaf*, 12 oktober 1968, 37.

²³¹ Jan Blankers, ‘Topsportbeoefening op de helling’, *De Telegraaf*, 28 oktober 1968, 11.

²³² Paul van 't Veer, ‘Wordt Mexico een débâcle?’, *Het Vrije Volk*, 24 september 1968, 5.

²³³ Bert Pasterkamp, ‘Studenten in Mexico zetten acties voort’, *Het Vrije Volk*, 3 oktober 1968, 1.

²³⁴ ‘In Mexico heerst de rust van het kerkhof’, *Het Vrije Volk*, 4 oktober 1968, 3.

²³⁵ Frans Ensink, ‘Opening Spelen in vredige sfeer’, *De Volkskrant*, 14 oktober 1968, 7.

²³⁶ Ferry Versteeg, ‘Mexico betreurt verloren revolutie’, *Trouw*, 28 september 1968, 9.

Versteeg in *Trouw*, waarin hij de positie van de PRI in Mexico verduidelijkte om aan te geven in welke context de studenten protesteerden.²³⁷

De Tijd had met Frans Nypels een sportjournalist naar Mexico gestuurd die zich ook focuste op de maatschappelijke kant van de sport. *De Tijd* publiceerde op 30 september een achtergrondreportage van Nypels, waarvoor hij de oorsprong van de beweging had geprobeerd te achterhalen.²³⁸ Nypels slaagde er niet in net als Van 't Veer en Versteeg de beweging terug te leiden tot de Revolutie, maar benoemde wel enkele kritiekpunten van de studenten op de Mexicaanse regering. Nypels schreef enkele kritische stukken over de situatie in Mexico met betrekking tot de Olympische Spelen, treffend samengevat in een slotcolumn dat de Olympische Spelen slechts drie weken lang een schijnwereld was.²³⁹

Sportjournalist Jan Cottaar ging namens de *NRC* om de Olympische Spelen te verslaan, maar stelde dat de sportverslaggevers zich meer als oorlogscorrespondenten voelden na het bloedbad van Tlatelolco.²⁴⁰ De *NRC* hield de lezers op de hoogte van de verklaringen van het IOC, maar Cottaar noch de *NRC* berichtte over de houding van het NOC.

De Waarheid plaatste de meeste artikelen over de confrontaties tussen de studenten en de veiligheidsdiensten in Mexico. Het bleef als de enige krant tot het einde van het jaar frequent berichten plaatsen over de situatie. Daarentegen besteedde *De Waarheid* geen aandacht aan de sportieve gebeurtenissen van de Olympische Spelen, maar enkel in relatie tot de protesten van de studenten. *De Waarheid* zette de studentenbeweging in een goed en de regering in een slecht daglicht; vooral door de gewapende acties van de veiligheidsdiensten gedetailleerd te beschrijven en de studenten als een defensieve en vreedzame beweging op te merken.²⁴¹ De focus op de student zorgde ervoor dat *De Waarheid* met uitvoerige analyses kwam over de maatschappelijke achtergrond van de beweging.²⁴²

De Waarheid, *Het Vrije Volk* en *Trouw* brachten artikelen waarin de onderliggende oorzaken van de beweging aan het licht kwamen, om aan te geven dat studenten aan de basis stonden van een maatschappelijke beweging en dat het verstoren van de Olympische Spelen niet het doel was, maar slechts een podium om internationale aandacht te krijgen. De meeste kranten refereerden al vanaf de eerste berichtgeving over de gewelddadigheden in Mexico-Stad aan het feit dat de stad tevens de plek was waar de Olympische Spelen gehouden zouden worden. Geen van de kranten oordeelde over de motieven van de studenten of over de

²³⁷ Ferry Versteeg, 'Mexico blijft explosief', *Trouw*, 14 november 1968, 9.

²³⁸ Frans Nypels, 'Studenten in Mexico stellen acties uit', *De Tijd*, 30 september 1968, 3.

²³⁹ Frans Nypels, 'Afscheid van een schijnwereld en Brundage', *De Tijd*, 28 oktober 1968, 13.

²⁴⁰ Jan Cottaar, 'Bloedbad in Mexico', *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 4 oktober 1968, 3.

²⁴¹ 'Tanks tegen betogers in Mexico-Stad', *De Waarheid*, 25 september 1968, 1.

²⁴² 'Mexico staat voor diepgaande veranderingen', *De Waarheid*, 10 augustus 1968, 5.

regering; alleen *De Waarheid* deed meer dan eens aan selectieve berichtgeving waarin de studenten beter werden afgeschilderd dan de regering. De kranten noch de sportjournalisten bekenden kleur waar het ging om het eventuele terugtrekken van de Nederlandse olympische ploeg uit Mexico-Stad.

3.3.2: Nederlandse ambassade

De Nederlandse ambassade in Mexico-Stad vormde een belangrijke schakel in aanloop naar en tijdens de Olympische Spelen. Baron Schelto van Heemstra was vanaf 1964 tot 1970 de buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur te Mexico-Stad. Hij onderhield contacten met de media, het ministerie van Buitenlandse Zaken en het NOC over de situatie in Mexico.

Allereerst was de ambassade een belangrijke bron voor de journalisten die naar Mexico kwamen om de Olympische Spelen te verslaan. Van Heemstra heette alle journalisten op 24 september welkom met een brief waarin hij de ambassade ter beschikking stelde om de verslaggevers van achtergrondinformatie te voorzien.²⁴³ Van Heemstra liet echter weten dat de journalisten geen vragen mochten stellen over de politieke situatie in Mexico aan prins Bernhard en zelfs niets mochten publiceren over de ontmoeting met de prins.²⁴⁴ Daarnaast had Van Heemstra een aanvaring met *De Tijd*-verslaggever Nypels en Fred Racké van de *Haagse Courant*. Nypels en Racké hadden ambassadewerkers geciteerd bij het verkrijgen van achtergrondinformatie over de onrust terwijl dit niet toegestaan was. Van Heemstra schreef in een brief naar de hoofdredacteurs van beide kranten dat hij onjuist was geciteerd:

In werkelijkheid heb ik gezegd dat als de studenten in stede van hun zes eisen die voor de regering onmogelijk te vervullen leken, het accent naar sociale eisen zouden hebben verlegd, de regering vermoedelijk met gretigheid die sociale eisen zou hebben aangegrepen om tot het gewenste gesprek met de studenten te komen.²⁴⁵

Van Heemstra had na afloop van de Olympische Spelen de nodige kritiek op de Nederlandse verslaggevers in het algemeen die 'een naar mijn oordeel zeer eenzijdig beeld van de

²⁴³ Welkomstbrief van Van Heemstra, 24 september 1968, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv.nr. 178.

²⁴⁴ Brief van Van Heemstra, 9 oktober 1968, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv.nr. 178.

²⁴⁵ Brief van Van Heemstra aan J.M. Lücker, 14 oktober 1968, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv.nr. 176.

incidenten en derzelve achtergronden hebben gegeven'.²⁴⁶ Hij weet dit aan de onervarenheid van de sportverslaggevers met betrekking tot het beschrijven van politieke gebeurtenissen en aan de studentenbeweging die hier op in zou hebben gespeeld. Van Heemstra bekritiseerde cijfers over het aantal doden die volgens hem vijf tot tien keer te hoog zouden liggen in de Nederlandse kranten. Van Heemstra beriep zich op regeringsbronnen die veertig doden bevestigden; *De Tijd* meldde echter met 160 doden het hoogste aantal van alle Nederlandse kranten na het bloedbad van Tlatelolco.²⁴⁷ Daarnaast vond Van Heemstra dat de journalisten voorbij gingen aan het feit dat op 2 oktober 'het eerste slachtoffer een generaal was, die zich, ongewapend en slechts begeleid door een soldaat, een groep studenten tegemoet te treden en tot kalmte te manen', zo had Van Heemstra zich laten verzekeren door iemand uit de naaste omgeving van president Díaz Ordaz. 'Het lijdt ook geen twijfel dat velen van de doden onder de burgerbevolking zijn gevallen door vuur uit wapens van studenten en hun aanhang.'²⁴⁸ Volgens Van Heemstra had deze 'eenzijdige' berichtgeving bijgedragen aan de betogingen in Amsterdam over de situatie in Mexico.²⁴⁹

Van Heemstra stuurde zelf enkele overzichten van de stand van zaken naar Luns. Op 20 augustus gaf hij een reconstructie van de eerste weken van de demonstraties, waarin hij vermeldt dat het moeilijk is te achterhalen in hoeverre de communistische invloeden reiken.²⁵⁰ Hij bekritiseert in dezelfde brief net als de studenten artikel 145 van het Wetboek van Strafrecht: 'Het is voor een praktisch dictatoriaal regeringssysteem een bijzonder bruikbare stok.'²⁵¹ Op 24 september was Van Heemstra een stuk harder voor de studentenbeweging en geeft hij meer inzicht in de motieven van het optreden van de regering. Hij meldt dat communistische elementen de studenten beïnvloedden en dat de studenten van begin af aan hadden aangestuurd op het verstoren van de openbare orde met het oog op de Olympische Spelen.²⁵² In deze brief laat Van Heemstra merken dat hij zich bewust is van de wijdverbreide gevolgen bij een verstoring van de Olympische Spelen en dat elk sportief en cultureel evenement gechanteerd kan worden. Het voorkomen van een verstoring van de Olympische Spelen droeg bij aan de positieve houding van Van Heemstra over het optreden van Díaz

²⁴⁶ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 31 oktober 1968, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv.nr. 176.

²⁴⁷ 'Pleinen en straten met tanks en soldaten', *De Tijd*, 7 oktober 1968, 1.

²⁴⁸ Ibidem.

²⁴⁹ Ibidem.

²⁵⁰ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 20 augustus 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 11231.

²⁵¹ Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 20 augustus 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 11231.

²⁵² Brief van Van Heemstra aan de minister van Buitenlandse Zaken, 24 september 1968, in: NL-HaNA, Buitenlandse Zaken / Code-Archief 65-74, 2.05.313, inv. nr. 11231.

Ordaz. Dat berichtte Van Heemstra na de *Informe* aan Luns, maar staat ook treffend in het jaarrapport over 1968 beschreven:

Wanneer met de loop der gebeurtenissen achteraf overziet, valt in het oog de koele en berekende politiek, zonder enige twijfel door de President van de Republiek geïnspireerd, die toen de onlusten vlak voor de opening van de Olympische Spelen hun hoogtepunt dreigden te bereiken, met één bloedige klap tijdens de ‘nacht van Tlatelolco’, het verzet van de studenten brak, de situatie in de hand nam en de gewenste rust rond de Olympische Spelen verzekerde.²⁵³

Ten slotte had Van Heemstra contact met bestuurders van het NOC over de Olympische Spelen, zo blijkt uit de notulen van de bestuursvergaderingen van het NOC. Hierin staan verscheidene ontmoetingen tussen Van Karnebeek en Van Heemstra opgetekend in 1965, 1966 en 1968. Gespreksonderwerpen waren onder andere de aanstelling van olympische attachés en de ‘allerminst bemoedigende’ voortgang in Mexico-Stad.²⁵⁴ Ten slotte tekende *De Volkskrant* op 8 oktober 1968 op dat het NOC-bestuur regelmatig contact had met de ambassade over de situatie, maar dat er nog geen advies was uitgegeven vanuit de ambassade of vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken.²⁵⁵

3.3.3: Nederlands Olympisch Comité

Het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Nederlandse ambassade te Mexico-Stad gaven geen advies aan het NOC-bestuur over de toestand, in tegenstelling tot de PSP, KWJ, NSR, ATSO en het OVB. OVB-bestuurders A. van den Berg en G. v.d. Meulen gebruikten in hun brief aan het NOC de olympische gedachte als uitgangspunt: ‘Het OVB meent dat de machtshebbers in Mexico, door hun optreden tegen grote groepen mensen, die demonstreerden tegen schrijnende armoede en voor geestelijke vrijheid, de Olympische gedachte tot een aanfluiting hebben gemaakt.’²⁵⁶ Het OVB vond dat de Olympische Spelen de aandacht te veel afleiden van de maatschappelijke misstanden in Mexico en verzocht het NOC de Nederlandse ploeg terug te halen.

²⁵³ Jaarrapport 1968, 4 november 1969, in: NL-HaNA, Ambassade Mexico, 2.05.212, inv. nr. 193.

²⁵⁴ Notulen bestuursvergadering NOC 1964-1966, 12 oktober 1965, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 72.

²⁵⁵ Ben de Graaf, ‘Vraag NOC-leiders: waarom zullen wij ons terugtrekken?’, *De Volkskrant*, 8 oktober 1968, 15.

²⁵⁶ Brief van A. van den Berg en G. v.d. Meulen aan NOC, 5 oktober 1968, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 746.

De oproepen tot terugkeer van de Nederlandse ploeg werden naar het NOC in Den Haag gestuurd. Vice-voorzitter Kees Kerdel was samen met bestuurslid J. Nass in Nederland gebleven; de andere vijf bestuursleden zaten in het Hotel Camino Real te Mexico-Stad. Kerdel stuurde de protestbrieven uit Nederland door naar Van Karnebeek. Dokkum noteerde in zijn eindrapport dat hij een aantal telegrammen had ontvangen met het dringende verzoek Mexico te verlaten: 'Ik heb deze niet beantwoord', maar Dokkum legde niet uit waarom hij de brieven niet had beantwoord.²⁵⁷ Verder dan een artikel in *De Volkskrant* over dat de berichten van enkele politieke partijen enige bevreemding had gewekt bij het NOC-bestuur, is er geen reactie van Van Karnebeek of de andere NOC-bestuurders op de oproepen bekend.²⁵⁸ Bestuurslid P. van Dijk meldde in hetzelfde artikel dat Nederland zich achter de verklaring van het IOC moest scharen, 'dat er geen verband bestaat tussen de Olympische Spelen en de politieke verwickelingen in het land.'²⁵⁹

Mosterd vraagt zich af in hoeverre het NOC en het IOC op de hoogte waren van wat er precies gebeurd was: 'Ik vraag me af of ze het binnen het IOC geweten hebben. De Mexicaanse regering heeft het zo geraffineerd weggewerkt. Ik denk dat ze het binnen de top van het NOC ook niet geweten hebben, misschien pas in de laatste dagen.'²⁶⁰ Mosterd weet evenmin als Kok, Stokvis en de Noorlander of er over een terugkeer van de Nederlandse ploeg is gesproken.

Van Karnebeek gaf alleen te kennen 'als een delegatie naar huis wil, laat die dan gaan'.²⁶¹ De jonkheer had bij eerdere kwesties zoals Zuid-Afrika en Praag al wel laten weten tegen een inmenging van politiek in de sport te zijn. In zijn toespraak bij de Algemene Vergadering op 26 juni 1968 benadrukte hij dat nog eens naar aanleiding van Zuid-Afrika: 'Zonder hier te ver op in te gaan – U hebt het trouwens uitgebreid in de kranten kunnen lezen – meen ik toch te moeten zeggen, dat het NOC-bestuur het betreurt, dat de politiek dermate zijn invloed op de gang van zaken heeft gehad.'²⁶² Hierbij moet opgetekend worden dat Van Karnebeek het in de bestuursvergaderingen vaak had over 'praatjes aan de haard'.²⁶³ Het is onduidelijk wat Van Karnebeek tijdens deze 'praatjes' besprak en of de binnenlandse situatie in Mexico het onderwerp van het gesprek is geweest.

²⁵⁷ Rapport Mexico, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 752.

²⁵⁸ Ben de Graaf, 'Vraag NOC-leiders: waarom zullen wij ons terugtrekken?', *De Volkskrant*, 8 oktober 1968, 15.

²⁵⁹ Ibidem.

²⁶⁰ Wim Mosterd, interview 27 juni 2013.

²⁶¹ Henk Lichtenveldt, 'Training gaat in Mexico gewoon door', *Het Vrije Volk*, 4 oktober 1968, 11.

²⁶² Algemene Vergadering NOC, 26 juni 1968, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 168.

²⁶³ Notulen bestuursvergadering NOC 1967-1970, 26 februari 1968, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 74.

Van Karnebeek vertelde op 24 december 1971 in een interview met Henk de Mari van *De Telegraaf* hoe hij over de situatie in Mexico-Stad destijds dacht. Van Karnebeek was een jaar eerder afgetreden als NOC-voorzitter (overgenomen door Kerdel) en gepromoveerd tot vice-voorzitter van het IOC:

Er vielen doden in Mexico. [...] Ik geloof dat dat een paar studenten waren. Ze wilden een beetje aandacht trekken. Met demonstraties en zo. Dat heb je met deze generaties. In Nederland wordt ook alleen maar gescholden. De behuizing is nóóit goed, de medische verzorging deugt niet etc. Er werd in Mexico nogal wat in de lucht geschoten. Maar ach, zinloos natuurlijk die demonstraties. ON THE SPOT merk je niks van dat gedoe. Het gaat langs je heen, terwijl het eigenlijk wel voor je bestemd is.²⁶⁴

Na een redactionele toevoeging dat het bloedbad meer dan 200 mensen het leven kostte, vervolgde Van Karnebeek zijn verhaal:

Ik heb wel MEER en wel ERGERE dingen meegemaakt in mijn leven. En je ziet altijd dat de kranten het beroerder maken dan het was, zoals je het gezien hebt. ALTIJD GROTE KOPPEN. Dat is nou eenmaal zo. Bij voetbalwedstrijden zie je dat tegenwoordig ook vaak: de mensen maken elkaar af. Maar daarom kun je de wedstrijd nog niet STOPZETTEN. En zeker geen Olympische Spelen. Die zijn er juist om te verbroederen.²⁶⁵

3.3.4: Achteraf

Ruud Stokvis, Ada Kok, Wim Mosterd en Edward de Noorlander vertellen bijna 45 jaar na dato dat ze bij terugkeer in Nederland pas erachter kwamen wat er gebeurd was in Mexico en vooral op 2 oktober 1968 op het Plaza de las Tres Culturas. ‘Pas toen we terugkwamen kreeg ik er meer van te horen’, vertelt Stokvis. ‘Ik had een gesprek met de fotograaf Willem Diepraam en die vroeg na afloop in Nederland hoe ik toch had kunnen blijven in die omstandigheden; maar ik had geen idee wat hij bedoelde, want ik wist het niet.’²⁶⁶

²⁶⁴ Henk de Mari, ‘Er komt niemand meer als je roept’, *De Telegraaf*, 24 december 1971, 13.

²⁶⁵ Ibidem, 13.

²⁶⁶ Interview Ruud Stokvis, 18 juni 2013.

Kok geeft net als Stokvis aan dat ze niet wist wat er aan de hand was: ‘Het klinkt misschien raar, maar het glijdt langs je heen als sporter. Je bent er met een andere missie, dus de rest probeer je te vermijden.’²⁶⁷ Of ze met de kennis van nu naar Mexico zou afreizen durft ze niet te zeggen. ‘Ik weet het niet. Ik ben opgegroeid met Avery Brundage en die zei altijd dat de Olympische Spelen niet gebruikt mogen worden voor politieke doeleinden. Het is te veel een gewetensvraag’, aldus de winnares van olympisch goud op de 200 meter vlinderslag in Mexico.²⁶⁸

Voor De Noorlander was een terugkeer niet aan de orde in 1968: ‘Omdat niemand tijdens de Spelen wist dat dit gebeurd was. Stel dat wij het zouden hebben geweten, dan is het nog de vraag of er iemand gezegd zou hebben: ik doe niet meer mee en ga terug. Dan moet je toch alle feiten kennen om zo’n verregaande beslissing te nemen.’²⁶⁹

Had Mosterd destijds de kennis van nu gehad, dan was hij teruggegaan naar Nederland. ‘Als ik had geweten dat een paar honderd meter bij mij vandaan een bloedbad was aangericht, dan was ik meteen teruggegaan. De boycot in 1956 was een overhaaste beslissing geweest en daar is vijftig jaar later terecht excuses voor aangeboden’, vertelt Mosterd die in 1956 als lid van de olympische waterpoloploeg van het NOC niet naar de Olympische Spelen mocht: ‘Maar in Mexico lag de situatie anders. Ik denk dat bijna geen enkele Nederlandse deelnemer erheen was gegaan als we hadden geweten hoe de situatie was.’²⁷⁰

Het NOC erkende jaren na de Olympische Spelen dat er fouten waren gemaakt rondom de situatie in Mexico. In een rapport over de toekomst van de Olympische Spelen van 28 mei 1977 staat dat er lering getrokken moet worden uit het verleden en de NOC-directie spitst zich vooral toe op het IOC:

Nooit, nooit meer mogen Olympische Spelen in de toekomst een dergelijk drama ontketenen. En nooit meer mag een president van het IOC zoals bij die gelegenheid Avery Brundage dat deed, min of meer doodgemoederd stellen, of het althans zo naar buiten doe overkomen, dat “the show must go on”.²⁷¹

²⁶⁷ Interview Ada Kok, 24 juni 2013.

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ Interview Edward de Noorlander, 2 juli 2013.

²⁷⁰ Interview Wim Mosterd, 27 juni 2013.

²⁷¹ ‘De Olympische Spelen Nu’, 28 mei 1977, in: NL-HaNA, NOC, 2.19.124, inv.nr. 272.

Dat is achteraf. Mosterd vat de houding van de Nederlanders in het olympisch dorp ten tijde van de Olympische Spelen treffend samen: ‘We hebben het niet geweten.’²⁷² De beperkte en tegenstrijdige berichtgeving over de studentenrellen en het bloedbad van Tlatelolco droegen bij aan de onwetendheid van de Nederlanders in het olympisch dorp, waardoor de stelling van Mosterd zonder enige dubbele lading moet worden opgevat. Het staat vast dat Nederland de Olympische Spelen in Mexico-Stad niet boycotte zoals het twaalf jaar eerder had gedaan. Het blijft echter de vraag in hoeverre de onwetendheid waar Mosterd het over heeft voor alle Nederlandse actoren opging.

²⁷² Interview Wim Mosterd, 27 juni 2013.

Conclusie

In hoeverre heeft het Nederlands Olympisch Comité een boycot van de Olympische Spelen in 1968 overwogen omwille van de binnenlandse situatie in Mexico? Waarom heeft het Nederlands Olympisch Comité de Olympische Spelen niet geboycot? In hoeverre hebben sport en politiek zich met elkaar verhouden bij de Olympische Spelen in Mexico-Stad met betrekking tot de binnenlandse situatie en valt er een vergelijking te trekken met de huidige situatie in Brazilië?

Allereerst moet voorop gesteld worden dat het deelnemen of boycotten van de Olympische Spelen geen regeringsaangelegenheid was of is, maar een zaak van de Nationale Olympische Comités en het Internationaal Olympisch Comité. Het Nederlands Olympisch Comité (NOC) was in 1968 de gezagsdrager als het ging om het bepalen van een Nederlandse boycot of niet.

Ten tweede is er vóór het bloedbad van Tlatelolco geen sprake geweest van een boycot van Nederland, binnen het NOC noch bij andere Nederlandse actoren die na het bloedbad van Tlatelolco vragen stelden over de situatie en opriepen tot een terugkeer van de Nederlandse ploeg.

Ten derde lijkt het Nederlands Olympisch Comité niet over een boycot te hebben gesproken met betrekking tot de binnenlandse situatie van Mexico. Het NOC schreef geen buitengewone bestuursvergadering uit, zoals NOC-voorzitter Linthorst Homan deed in 1956 met betrekking tot het boycotten van de Olympische Spelen in Melbourne. De uitspraken die Van Karnebeek deed in *De Telegraaf* op 24 december 1971 over Mexico doen vermoeden dat er van een boycot geen sprake is geweest binnen het NOC. Dit valt echter pas met meer zekerheid te zeggen als er vervolgonderzoek wordt gedaan, waarbij gepoogd wordt persoonlijke memoires van de NOC-bestuursleden te achterhalen en te bestuderen. Hierbij kan gelet worden op wat Van Karnebeek ‘praatjes aan de haard’ noemde tijdens de bestuursvergadering van het NOC.

Op de vraag *waarom* het Nederlands Olympisch Comité de Olympische Spelen niet heeft geboycot kan met meer voldoening antwoord worden gegeven. Het is teleurstellend dat er geen reacties van NOC-bestuurders te vinden zijn op de oproepen van de KWJ, de NSR, de OVB en het ATSO de Nederlandse ploeg terug te laten keren, ook al is met zekerheid te zeggen dat Van Karnebeek en Dokkum de telegrammen en brieven onder ogen hebben gehad.

Over de oproep tot terugkeer van de PSP en de solidariteitsverklaring van de PPR meldde het NOC-bestuur in *De Volkskrant* het te betreuren dat de politiek zich bemoeide met zaken die geen regeringsaangelegenheid waren. Drie factoren geven inzicht in het bepalen van het standpunt van het NOC.

Ten eerste speelde het geloof in het ideaal dat politiek en sport gescheiden dienen te zijn een rol. Van Karnebeek was net als Brundage een idealist als het ging om de scheiding van politiek en sport. De NOC-voorzitter betreurde het dat het IOC Zuid-Afrika weerde van de Olympische Spelen om politieke redenen. Van Karnebeek benadrukte tijdens de bestuursvergaderingen van het NOC meerdere keren dat politiek en sport gescheiden dienen te zijn.

Ten tweede had het NOC lessen geleerd uit het verleden. Twaalf jaar eerder had het NOC de Olympische Spelen in Melbourne geboycot. De boycot kon op veel steun rekenen in Nederland, maar was internationaal geen succes. Alleen Spanje en Zwitserland boycotten de Spelen vanwege het neerslaan van de Hongaarse Opstand, maar Hongarije nam zelf deel aan de Olympische Spelen. Daarnaast had Brundage het NOC bekritiseerd dat het zich liet leiden door politieke motieven. De terughoudendheid van het NOC uitte zich op drie manieren: nadat vijf Warschaupactlanden Praag waren binnengevallen liet Van Karnebeek weten dat het NOC in ieder geval niet als eerste een boycot in het leven zou roepen; in 1956 was het NOC wel de eerste geweest. Daarnaast wilde het NOC alleen boycotten als het initiatief internationaal breed gedragen werd. De belangrijkste terughoudendheid uitte zich in het feit dat het NOC zich achter het IOC schaarde, zowel na Praag als na het bloedbad van Tlatelolco.

Ten derde speelde de onwetendheid een grote rol. In het interview met *De Telegraaf* op 24 december 1971 komt het duidelijk naar voren dat Van Karnebeek niet op de hoogte was van de ernst van de situatie na het bloedbad van Tlatelolco. Het waren 'een paar studenten' die aandacht wilden trekken volgens Van Karnebeek. Het is de vraag waaraan het te wijten is dat Van Karnebeek niet op de hoogte was van de gang van zaken. Het is vooral de kracht geweest van de Mexicaanse regering die censuur pleegde bij de kranten, de studentenbeweging ervan betichtte communistisch te zijn en zo min mogelijk ruchtbaarheid aan de situatie wilde geven. Van Karnebeek had weliswaar contact met Van Heemstra, maar de ambassadeur liet zich onder andere informeren door regeringsbronnen.

De onwetendheid uitte zich ook in de achtergrond van de studentenbeweging. Van Karnebeek meent dat het een paar studenten waren die aandacht wilde vragen, terwijl de studenten aan het hoofd stonden van een sociale beweging wier eisen terug te leiden zijn tot de Mexicaanse Revolutie. *De Waarheid*, *Trouw* en *Het Vrije Volk* wisten als enige kranten

deze analyse te maken en te verspreiden; voor de andere kranten, maar ook voor Van Karnebeek en Van Heemstra was het vooral een studentenbeweging. Van Karnebeek – bij wie de eindbeslissing over een Nederlandse boycot lag – beschikte dus niet over de juiste achtergrondinformatie van de studentenbeweging, maar moest een besluit nemen op basis van de inlichtingen die hij doorkreeg. Het is echter niet te stellen dat Van Karnebeek een andere beslissing zou hebben genomen, als hij over de volledige informatie beschikte. Voor vervolgonderzoek kan er gekeken worden in hoeverre er sprake was van onwetendheid binnen het IOC en in het bijzonder bij de voorzitter Avery Brundage.

De Olympische Spelen in 1968 in Mexico-Stad waren politiek beladen Spelen; niet alleen vanwege de *Black Power*-groet, de inval in Praag of de kwestie Zuid-Afrika, maar vooral vanwege de studentenrellen die vanaf eind juli in met name de hoofdstad woedden. Het ironische is dat Díaz Ordaz de Olympische Spelen in eerste instantie niet wilde hebben vanwege de kosten die het organiseren met zich meebracht.

Díaz Ordaz beseftte echter dat de Olympische Spelen een prestigeproject waren en de PRI internationaal erkenning konden opleveren. De studentenbeweging zag de Olympische Spelen ook als een podium om hun standpunten internationaal onder de aandacht te brengen. Historicus Bob van den Bos stelt dat de sport zich leent voor gebruik c.q. misbruik. Beide partijen betichtten elkaar van misbruik en zagen hun eigen acties als het gebruiken van de Olympische Spelen. Het bloedbad van Tlatelolco bracht hier geen verandering in voor Díaz Ordaz; hij meende dat hij de Olympische Spelen had gered en daarmee ook het imago van Mexico.

Het is de vraag welke prijs Dilma Rousseff in de komende jaren moet betalen met betrekking tot de Braziliaanse protestbeweging. Nadat Brazilië in 2014 het WK voetbal heeft georganiseerd, heeft Rio de Janeiro in 2016 de eer om 48 jaar na Mexico-Stad de tweede Latijns-Amerikaanse stad te zijn die de Olympische Spelen mag organiseren.

Een protestbeweging greep in juni 2013 het sportevenement de Confederations Cup aan om haar onvrede te uiten over misstanden in de maatschappij. De Braziliaanse jongeren keerden zich ook tegen het WK voetbal en de Olympische Spelen, omdat de organisatiekosten beter aan sociale voorzieningen of het verlagen van het bustarief besteed konden worden.

Rousseff heeft in ieder geval één belangrijke les uit het verleden heeft geleerd. In tegenstelling tot Díaz Ordaz is Rousseff de dialoog aangegaan met de beweging. Het lijkt de enige manier om te voorkomen dat ook in Brazilië voor het oog van de wereld een openlijke strijd zal ontstaan tussen sport en politiek.

Bibliografie

Nationaal Archief

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1955-1964, nummer toegang 2.05.118.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministeries voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk (AOK) en van Algemene Zaken (AZ): Kabinet van de Minister-President (KMP), nummer toegang 2.03.01.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerraad, nummer toegang 2.02.05.02.

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlands Olympisch Comité (NOC), 1912-1993, nummer toegang 2.19.124.

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in Mexico (Mexico-City) (1954-1974) en de Caribische Commissie in Mexico (1944-1960), nummer toegang 2.05.212.

Kranten

De Telegraaf, januari-december 1968.

Het Vrije Volk, januari-december 1968.

De Tijd, januari-december 1968.

De Waarheid, januari-december 1968.

Nieuwe Rotterdamse Courant, juli-december 1968.

De Volkskrant, juli-december 1968.

Trouw, juli-december 1968.

Literatuur

Aguayo, S., *La charola. Una historia de los servicios de inteligencia en México* (Mexico-Stad 2001).

Bos, B. van den, *Olé, we are the champions! Sport en internationale betrekkingen* (Den Haag 1988).

Bottenburg, M. van, 'Historiografie van de Nederlandse sportgeschiedenis, *Theoretische geschiedenis* 25, 1 (1998) 12-22.

- Brewster, C., 'Changing Impressions of Mexico', in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico '68* (Norwich 2010) 23-45.
- Brewster, K., 'Introduction', in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico '68* (Norwich 2010) 1-10.
- Calderón, F.H. en Adela Cedillo (ed.), *Challenging Authoritarianism in Mexico. Revolutionary Struggles and the Dirty War, 1964-1982* (New York 2012).
- Carey, E., *Plaza of Sacrifices. Gender, Power, and Terror in 1968 Mexico* (Albuquerque 2005).
- Fallaci, O., *Niets en zo zij het* (5^e druk, Milaan 1994).
- Hamnett, B., *A Concise History of Mexico* (Cambridge 2004).
- Harris, C., 'Luis González de Alba's *Los días y los años* (1971) and Elena Poniatowska's *La noche de Tlatelolco* (1971): Foundational Representations of Mexico '68', in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico '68* (Norwich 2010) 107-127.
- Hellema, D., *Nederland in de wereld. De buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2010).
- Hulshof, A. en Daan Bronkhorst, *De andere kant van de medaille. Een journalistieke gids voor China* (Amsterdam 2007).
- Kanin, D.B., *A Political History of the Olympic Games* (Boulder 1981).
- Krauze, E., *Mexico: Biography of Power. A History of Modern Mexico 1810-1996* (New York 1997).
- Kurlansky, M., *1968: The Year That Rocked The World* (New York 2004).
- Nye, J.S., *Soft Power. The means to success in world politics* (New York 2004).
- Paridon, C.W.A.M. van, E.K. Greup en A. Ketting, *De handelsbetrekkingen tussen Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland* (Den Haag 1982).
- Plasse, J. van de, *Kroniek van de Nederlandse Dagbladpers* (2^e druk; Amsterdam 1999).
- Poniatowska, E., *La noche de Tlatelolco* (26^e druk; Mexico D.F. 1971).
- Rodda, J., 'Prensa, Prensa': A Journalist's Reflections on Mexico '68', in: Keith Brewster (ed.), *Reflections on Mexico '68* (Norwich 2010) 11-22.
- Rosales, L.P. en Arjen van der Sluis (ed.), *Memorias e historias compartidas. Intercambios culturales, relaciones comerciales y diplomáticas entre México y los Países Bajos, siglos XVI-XX* (Mexico 2008).
- Schneider, M. i.s.m. Joan Hemels, *De Nederlandse krant 1618-1978. Van 'nieuwstydyinghe' tot dagblad* (Baarn 1979).
- Senn, A.E., *Power, Politics, and the Olympic Games* (Champaign 1999).

- Velde, J.J. van de, 'Los inicios de las relaciones diplomáticas entre México y el Reino de los Países Bajos', in: Laura Pérez Rosales y Arjen van der Sluis (ed), *Memorias e historias compartidas. Intercambios culturales, relaciones comerciales y diplomáticas entre México y los Países Bajos, siglos XVI-XX* (Mexico 2008) 191-204.
- Vuurde, R. van, 'Surgimiento y ocaso de la Compañía Royal Dutch Shell en México, 1912-1947', in: Laura Pérez Rosales y Arjen van der Sluis (ed), *Memorias e historias compartidas. Intercambios culturales, relaciones comerciales y diplomáticas entre México y los Países Bajos, siglos XVI-XX* (Mexico 2008) 239-266.
- Winkel, M. te, *De Verloren Spelen. Nederlandse boycot Olympische Spelen 1956* (Eindhoven 2008).
- Witherspoon, K.B., *Before the Eyes of the World. Mexico and the 1968 Olympic Games* (DeKalb 2008).

Overige gedrukte bronnen

- 'Brundage on a cloud above politics', *Sports Illustrated* 10, 24 (1959) 50-51.
- 'DDR-vlag én volkslied in W.-Duitsland', *De Telegraaf*, 15 december 1969, 5.
- 'Dolle vreugde in Mexicaanse kamp. Teleurstelling in Detroit. Olympische Spelen '68 in Mexico City', *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 oktober 1963.
- Ensink, F., '„Van Spelen moeten wij geen recordjacht proberen te maken”', *De Volkskrant*, 24 december 1971.
- Organizing Committee of the Games of the XIX Olympiad, 'Interview with President Díaz Ordaz', *News Bulletin* 52 (1967) 2-8.
- Organizing Committee of the Games of the XIX Olympiad, 'Message from the Mexican Congress to the World: 1968, Year of the Olympiad of Peace', *News Bulletin* 54 (1968) 1-16.
- Ottum, B., 'Grim countdown to the Games', *Sports Illustrated* 29, 16 (1968) 36-43.
- Underwood, J., 'Games in trouble', *Sports Illustrated* 29, 14 (1968) 44-51.

Websites

- Bessems, M., 'Brazilië verbaast zich over protesten' (versie 18 juni 2013),
<http://nos.nl/artikel/519450-brazilie-verbaast-zich-over-protesten.html> (20 juli 2013).
- Binnenlandse veiligheidsdienst, 'Maandoverzicht no. 10 – 1968' (versie oktober 1968),
<http://www.inlichtingendiensten.nl/jaarkwartaalmaand/1968-10.pdf> (24 juli 2013).

- Cámara de Diputados, 'Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos' (versie 19 juli 2013), <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf> (20 juli 2013).
- Het Koninklijk Huis, 'Toespraak van de Koningin bij het staatsbanket ter gelegenheid van het staatsbezoek aan Mexico, 3 november 2009' (versie 3 november 2009), <http://www.koninklijkhuis.nl/nieuws/toespraken/2009/november/toespraak-van-de-koningin-bij-het-staatsbanket-ter-gelegenheid-van-het-staatsbezoek-aan-mexico-3-november-2009/> (24 juli 2013).
- International Institute for Non-Aligned Studies, 'Non-Aligned Movement Participants, Observers, and Guests' (versie april 1997), http://kjs.nagaokaut.ac.jp/mikami/NAM/member_list.htm (24 juli 2013).
- International Olympic Committee, 'Olympic Charter' (versie juli 2011), http://www.olympic.org/documents/olympic_charter_en.pdf (24 juli 2013).
- Julio A. Santaella, 'Economic growth in Mexico' (versie december 1998), <http://www.iadb.org/regions/re2/santafin.pdf> (24 juli 2013).
- Nelson Mandela Centre of Memory, 'Speech by Nelson Mandela at the Inaugural Laureus Lifetime Achievement Award, Monaco 2000' (versie 25 mei 2000), http://db.nelsonmandela.org/speeches/pub_view.asp?pg=item&ItemID=NMS1148&txstr=Laureus (24 juli 2013).
- Romero, S. en William Neuman, 'How Angry is Brazil? Pelé Now Has Feet of Clay' (versie 21 juni 2013), <http://www.nytimes.com/2013/06/22/world/americas/how-angry-is-brazil-pele-now-has-feet-of-clay.html?pagewanted=all&r=0> (20 juli 2013).
- Staten Generaal Digitaal, 'Algemene politieke en financiële beschouwingen rijksbegroting 1969. 7de vergadering' (versie 8 oktober 1968), www.statengeneraaldigitaal.nl (23 juli 2013).
- The National Security Archive, 'Department of Defense intelligence information report' (versie 21 augustus 1968), <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB10/docs/doc04.pdf> (24 juli 2013).
- The National Security Archive, 'Historical report to the Mexican society' (versie 2006), <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB209/#informe> (24 juli 2013).
- The National Security Archive, 'The Dead of Tlatelolco' (versie 1 oktober 2006), <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB201/index.htm> (24 juli 2013).

Interviews

Interview Ada Kok, 24 juni 2013.

Interview Wim Mosterd, 27 juni 2013.

Interview Ruud Stokvis, 18 juni 2013.

Interview Edward de Noorlander, 2 juli 2013.